

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Економічний факультет
Кафедра обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобутті першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему

**Облік і аналіз дебіторської заборгованості підприємства: управлінські
аспекти**

Виконала: студент групи ОО- 41з

Михальчук Богдана Богданівна

Керівник: Василюк Марія Михайлівна

Рецензент: Ємець Ольга Іванівна

Івано-Франківськ

2024

ЗМІСТ		стор.
ВСТУП		3
РОЗДІЛ 1.	ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ТА НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ НА ПІДПРИЄМСТВІ	7
1.1.	Теоретичні основи та облікові аспекти управління дебіторською заборгованістю	7
1.2.	Класифікація дебіторської заборгованості в обліку та управлінні	12
1.3.	Нормативне забезпечення обліку та аналізу дебіторської заборгованості	19
РОЗДІЛ 2.	МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТА НАПРЯМИ ЇХ РОЗВИТКУ	28
2.1.	Синтетичний та аналітичний облік: методи та практика застосування	28
2.2.	Облік сумнівних та безнадійних боргів в системі управлінських рішень	36
2.3.	Підсумкове зведення інформації про дебіторську заборгованість: реєстри та формування фінансової звітності	42
РОЗДІЛ 3.	АНАЛІТИЧНІ ПРОЦЕДУР В УПРАВЛІННІ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ: МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ	48
3.1.	Аналітичні методи в оцінці дебіторської заборгованості: теорія, методика та практика	48
3.2.	Дебіторська заборгованість та аналіз операційних фінансів підприємства	57
ВИСНОВКИ		64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		68
ДОДАТКИ		74

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Зважаючи на постійні зміни у чинному законодавстві, суб'єкти господарювання повинні більше приділяти уваги стану своїх розрахунків з клієнтами та розробляти нові форми та методи їх обліку і аналізу. Маємо констатувати, що теоретичне обґрунтування сутності, оцінок та класифікації дебіторської заборгованості достатньо широко розкрито, як у спеціалізованій періодиці, так і у провідних наукових журналах, навчальних підручниках та методичних посібниках до них. Окремі завдання в межах наукової проблеми пов'язаної з ефективністю організації і ведення обліку та аналізу дебіторської заборгованості були вирішені такими вітчизняними вченими, як Селіванова Н.М., Скіцан М.О [2], Ганусич В.О., Гурська І.В. [2], Майборода О. Є., Косарева І. П., Корабейнікова І. О. [3], Марусич, О.Ю, Шарманська, В. М [6], Шкроміда В. В., Гнатюк Т. М. [2].....Проте, підприємства досі мають неідеальну методологію відображення інформації про контрагентів-боржників у системі обліку, що призводить до відволікання коштів з обороту підприємства та зниження його платоспроможності, ліквідності, зменшення обсягів виробництва та зростання ризиків банкрутства. Ріст обсягів дебіторської заборгованості в українській економіці викликає накопичення сумнівних та безнадійних боргів і загострення кризи неплатежів. Забезпечення ефективної роботи підприємства в значній мірі залежить від рівня організації та ефективності методології обліку розрахунків з покупцями, клієнтами та іншими підприємствами чи фізичними особами в системі управління. Перегляд системи обліку, в якій одним із центральних елементів є бухгалтерські записи, стає необхідністю в умовах сучасних економічних відносин. Дослідження підходів до підвищення ефективності обліку і аналізу дебіторської заборгованості сприятиме частковому вирішенню практичних проблем управління фінансами підприємства та розвитку навчально-методичної компоненти наукової дисципліни обліку та аналізу, а актуальність обраної теми впливає з її науково-теоретичної та практичної важливості в контексті вищевказаних проблем.

Об'єкт і предмет дослідження. *Об'єктом* дослідження випускної кваліфікаційної роботи є комплекс процесів, що стосуються обліку та аналізу дебіторської заборгованості підприємства. *Предметом* нашого дослідження є управлінські аспекти цих процесів, які охоплюють їхню ефективність, вплив на фінансову стабільність та стратегічні рішення організації.

Мета та завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає у дослідженні обліково-аналітичних чинників, що впливають на ефективність управління дебіторською заборгованістю підприємства та отриманні прикладної методики, що спрямована на підвищення фінансової стійкості та ефективності функціонування підприємства в умовах сучасного економічного середовища.

Поставлена мета потребує визначення та вирішити наступних завдань:

- провести аналіз теоретичних засад та методологічних підходів до управління дебіторською заборгованістю, враховуючи її облікові аспекти.

- розглянути систему класифікації дебіторської заборгованості з урахуванням її призначення для подальшого обліку та управлінських рішень.

- проаналізувати нормативне забезпечення, що регулює процеси обліку та аналізу дебіторської заборгованості, і визначити його вплив на практику підприємств.

- дослідити методичні підходи та практичні аспекти синтетичного та аналітичного обліку дебіторської заборгованості.

- вивчити процес обліку та управління сумнівними та безнадійними боргами як складової стратегічного управління фінансами підприємства.

- розглянути процедури зведення інформації про дебіторську заборгованість через регістри та формування фінансової звітності.

- дослідити аналітичні методи та підходи до оцінки дебіторської заборгованості, зосереджуючись на їх теоретичній обґрунтованості та практичних застосуваннях.

- проаналізувати взаємозв'язок між дебіторською заборгованістю та фінансовою діяльністю підприємства, враховуючи їх вплив на операційні фінанси.

– вивчити підходи до вдосконалення системи аналізу дебіторської заборгованості та розробки стратегічних управлінських рішень на підприємстві.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у роботі використано ряд загально-наукових методів. Зокрема, теоретичні методи полягають в аналізі літературних джерел та наукових публікацій з питань обліку і аналізу дебіторської заборгованості, а також в систематизації та узагальненні теоретичних знань щодо управлінських аспектів дебіторської заборгованості.

Використано метод збору емпіричної інформації для спостереження за практикою ведення обліку та аналізу дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві. Проводилось опитування управлінського персоналу досліджуваного підприємства щодо їхньої думки про вплив системи обліку і аналізу та ефективність управління та досліджувались публікації науковців і різних фахівців у сфері обліку та фінансів щодо проблем та шляхів вдосконалення управління дебіторською заборгованістю. Проведено діагностичний аналіз практичних аспектів обліку та управління дебіторською заборгованістю, включаючи вивчення документації та аналіз взаємодії з контрагентами.

Використано методи обробки наукових даних шляхом їх якісного аналізу та інтерпретації результатів спостережень. Застосовано кількісний аналіз даних, у тому числі статистичні методи, що дозволило оцінити та узагальнити результативність управління.

У процесі написання кваліфікаційної випускної роботи використовувалися робочі матеріали оперативного обліку, а також інформація, що міститься у фінансовому обліку та звітності комунального підприємства Делятинської територіальної громади КП “Комунгосп”.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення отриманих результатів полягає у їхній здатності вплинути на оптимізацію управління дебіторською заборгованістю КП “Комунгосп” через виявлення найефективніших методів та стратегій. Ці результати можуть слугувати підґрунтям для розробки та впровадження нових управлінських підходів,

спрямованих на покращення фінансової стійкості та зниження ризиків. Дослідження може також забезпечити додаткові можливості для підвищення ефективності управлінських рішень шляхом розробки інноваційних стратегій та методик аналізу на КП “Комунгосп”. Крім того, відповідно до отриманих висновків, підприємство може приймати обґрунтовані рішення щодо залучення інвестицій та розвитку нових напрямків діяльності, сприяючи своєчасному виявленню потенційних ризиків та можливостей для подальшого зростання.

Обсяг та структура кваліфікаційної роботи. Дане дослідження містить вступ, три розділи, висновки та пропозиції, список використаних літератури з 50 джерел на 6 сторінках і 6 додатки на 12 аркушах. Основна частина праці викладена на 63 сторінках та наповнена 14 таблицями і 6 рисунками.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ТА НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1. Теоретичні основи та облікові аспекти управління дебіторською заборгованістю

Однією з наукових проблем, що є наріжним каменем у дослідженнях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, є проблема управління дебіторською заборгованістю на підприємстві [1]. Господарюючі суб'єкти часто надають відстрочки своїм клієнтам замість вимоги негайної оплати за товари, продукцію, роботи чи послуги. Це призводить до накопичення заборгованості клієнтів перед підприємством. Незважаючи на існування великої кількості досліджень умов надання відстрочок та процедур стягнення платежів [1], досить мало уваги приділялося систематичному вивченню організаційних і фінансових аспектів управління цим видом активів. Натомість є дві важливі причини, що актуалізують дану проблематику на сучасному етапі розвитку теорії обліку і аналізу, – це значна частка дебіторської заборгованості в активах підприємства та різноманітність підходів до управління нею [2]. Різні варіанти політики управління заборгованістю клієнтів, такі як створення дочірніх фінансових компаній, випуск боргів забезпечених такою заборгованістю, факторинг та інше повинні ґрунтуватись на застосуванні специфічних методик бухгалтерського обліку та аналітичної оцінки його показників.

У цьому контексті зазначимо, що з цих альтернативних стратегій управління заборгованістю клієнтів можуть виникати різні бухгалтерські гіпотези щодо особливостей облікової реєстрації і формування звітних показників для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Тому, важливо розпочинати дослідження з облікової теорії та перейти до емпіричного підтвердження її результатів в цьому напрямі. Проте, доступність даних для проведення такого аналізу наразі може бути обмеженою, оскільки досліджуване

підприємство є комунальним і діє в законодавчому полі що передбачає певні зовнішні та внутрішні нормативні регламенти а тому зосередимось на теорії.

Встановлення економічних взаємозв'язків між суб'єктами господарювання та іншими юридичними та фізичними особами спричиняє виникнення різноманітних зобов'язань, які одна сторона зобов'язана виконати перед іншою [3]. З урахуванням того, що розрахунки із зобов'язань часто здійснюються неодноразово, у однієї сторони виникає право на вимогу компенсації заборгованості, тоді як у іншій сторони – зобов'язання цю заборгованість погасити. У зв'язку з цим, у бухгалтерському обліку зі сторони вимоги компенсації заборгованості фіксується дебіторська заборгованість [4].

Бухгалтерський облік дебіторської заборгованості здійснюється у відповідності зі стандартом бухгалтерського обліку (П(С)БО) 10, який визначає дебіторську заборгованість як суму, яку підприємство очікує одержати від своїх дебіторів на певну дату [5]. Під дебіторами розуміються юридичні та фізичні особи, що у минулому зобов'язалися перед підприємством сплатити певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Дебіторська заборгованість включається до активів, якщо існує достатня ймовірність отримання майбутніх економічних вигод підприємством та якщо її суму можна надійно визначити.

Таке означення змісту даної категорії є достатньо зрозумілим та однозначним, хоча у контексті розвитку наукової теорії бухгалтерського обліку, існують спроби різних науковців систематизувати характеристичні ознаки досліджуваного поняття та визначити сутність дебіторської заборгованості з вищим ступенем деталізації. Зокрема, Майборода О.Є., Косарева І.П. Корабейнікова І.О. [3] досліджуючи забезпечення більш ефективної діяльності підприємства, його прибутковості методи запобігання кризовим явищам, провели критичну оцінку підходів вітчизняних вчених до трактування сутності дебіторської заборгованості, що дозволило їм уточнити це поняття. За результатами дослідження згадані автори систематизували сім підходів до трактування поняття “дебіторська заборгованість”. Для більшої наочності, нами

наведено ці підходи в таблиці 1.1, з незначними змінами, що визначають прихильність авторів до одного, чи кількох підходів одночасно.

Таблиця 1.1

Підходи до означення сутності дебіторська заборгованість вітчизняними вченими [3]

<i>Спрямованість підходу до означення терміну</i>	<i>Автори, які є прихильниками відповідного підходу</i>	<i>Ключові слова, які характеризують сутність</i>
Сума фінансового боргу, що підлягає погашенню	Гуня В.О	складова кредитної діяльності підприємства
Сума боргів юридичних та фізичних осіб підприємству	П(С)БО 10	сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату
Сума заборгованості дебіторів на певну дату		
Показники фінансового стану	Шевченко Б.О., Гуня В.О., Майборода О.Є., Косарева І.П. Корабейнікова І.О.	елементів розрахунку показників результативності, показник фінансового стану підприємства
Грошові кошти, що знаходяться у розрахунках	Гнатенко Є.П., Волошина В.В.	елемент оборотних коштів
Боргові вимоги чи права на повернення боргу	Кужельний М.В., Лінник В.Г., Іванов Є.О., Майборода О.Є., Косарева І.П. Корабейнікова І.О.	юридичне право отримувати грошові кошт
Неспроможність окремих юридичних та фізичних осіб	Майборода О.Є., Косарева І.П. Корабейнікова І.О., Білик М.Д., Матіцина Н.О., Сурніна К.С.,	кошти неоплачені контрагентами, матеріальні ресурси, неоплачені контрагентами, неспроможність виконати грошові зобов'язання

Як видно з таблиці 1.1 ключові слова, що використані в П(С)БО 10 для визначення поняття “дебіторська заборгованість” найбільш широко охоплюють усі аспекти юридично-правових та фінансово-кредитних взаємовідносин, які ймовірно виникають чи можуть виникнути в процесі розрахункових операції, що пов’язані з виконанням робіт, наданням послуг та реалізацією активів (будь-якого виду) між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами у певний момент часу. А оскільки дебіторська заборгованість є невід’ємною складовою об’єкта управління на підприємстві, то можемо запропонувати власне визначення сутності дебіторської заборгованості, зокрема *дебіторська заборгованість* – це сукупність фінансових зобов’язань, що виникають в

результаті розрахункових операцій між суб'єктами господарювання на певну дату які передбачають отримання грошових коштів або інших активів в майбутньому. Це визначення, більше підходить для цілей управління, оскільки менеджмент має усвідомлювати, що дебіторська заборгованість є комплексною сукупністю фінансових зобов'язань, що виникають в результаті розрахункових операцій між суб'єктами господарювання на підставі укладених угод та торговельних відносин. Ця категорія включає в себе суму грошових коштів, матеріальних цінностей або послуг, які боржник зобов'язаний сплатити підприємству в майбутньому у зв'язку з отриманими від нього благами чи послугами в минулому. Дебіторська заборгованість є не лише фінансовим аспектом підприємницької діяльності, але й важливим елементом управління ризиками та забезпеченням його ліквідності [7, с. 100].

Дебіторська заборгованість, у контексті ризику еволюції кризи на підприємстві, може розглядатися як індикатор нестабільності фінансового стану підприємства. Спостереження за динамікою дебіторської заборгованості може вказувати на зміни у функціонуванні бізнесу, зокрема, на погіршення управлінської ефективності, зростання ризиків та зниження платоспроможності. Збільшення дебіторської заборгованості може свідчити про порушення управлінських процесів, недооцінку кредитного ризику, а також про відсутність адекватних стратегій управління фінансовими потоками. Вона є важливим показником фінансового стану підприємства і безпосередньо впливає на його ліквідність та фінансову стійкість. Аналіз цього показника дозволяє виявити можливі ризики невиконання зобов'язань перед підприємством та своєчасно приймати ефективні управлінські рішення щодо управління кредитами та забезпечення ліквідності. Тому, аналіз дебіторської заборгованості стає ключовим елементом при розпізнаванні та управлінні кризовими ситуаціями на підприємстві, дозволяючи своєчасно виявляти фактори, що спричиняють фінансові труднощі, та розробляти стратегії їх подолання.

І.М. Писаревський, Л.А. Нохріна, О.В. Познякова [7, с. 102] розглядають процес розвитку кризи на рівні підприємства, який систематизується за трьома фазами (рис. 1.1.):

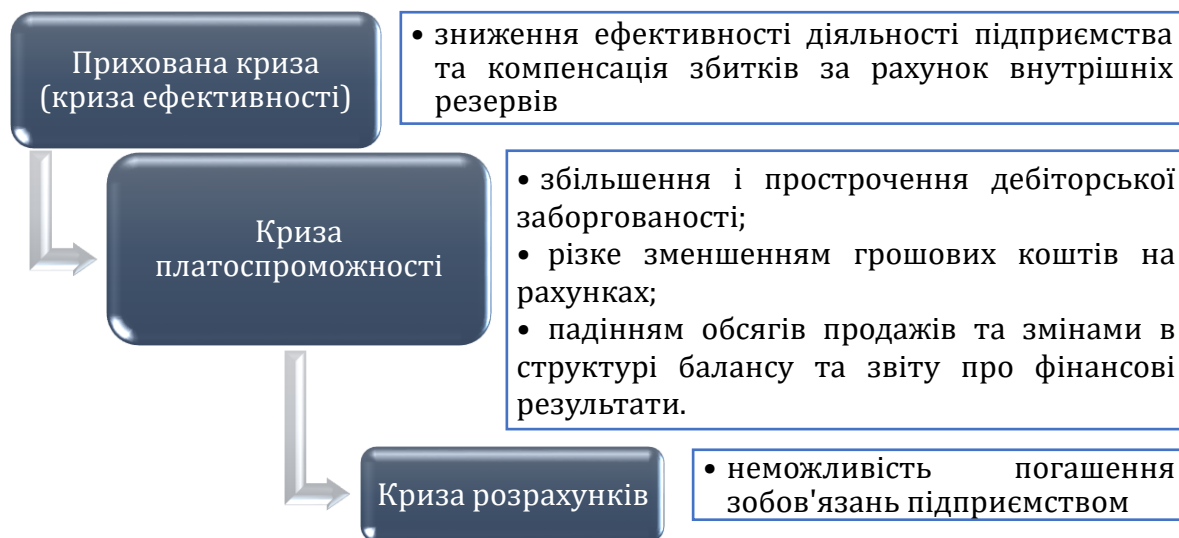

Рис. 1.1. Місце дебіторської заборгованості в еволюції кризи

Як видно з рисунку 1.1., дебіторська заборгованість стоїть першою у списку факторів криз платоспроможності, а збільшення термінів її погашення, може спричинити зменшення платіжних засобів у підприємства, що, у свою чергу, призводить до неможливості погашення зобов'язань і як наслідок до зменшення виручки від реалізації та негативних структурних змін у фінансовій звітності.

Отже, дослідження управлінських аспектів обліку і аналізу дебіторської заборгованості є важливим для практичного застосування в управлінні фінансами підприємства та забезпечення його стабільного фінансового стану.

Наукова обґрунтованість дослідження обліку і аналізу дебіторської заборгованості, як невід'ємної складової управління підприємством полягає у розширенні та удосконаленні теоретичних та методологічних знань у галузі обліку та фінансового аналізу. Дебіторська заборгованість, як складова частина активів підприємства, потребує уваги як з боку практиків, так і з боку науковців. Дослідження її обліку та аналізу дозволяє розкрити нові підходи та методи, які

можуть бути використані в практиці бізнесу та подальшому науковому дослідженні.

Таким чином, розглянувши теоретичні аспекти управління дебіторською заборгованістю, можемо стверджувати, що дебіторська заборгованість для управління підприємством є ключовим фінансовим показником, який відображає ризики невиконання та є стратегічною складовою для запобігання можливих кризових ситуацій, у той час як для бухгалтерського обліку це сума фінансових зобов'язань, що виникає внаслідок надання товарів або послуг на умовах кредиту чи відстроченого платежу. А оскільки існує певна розбіжність в теоретичному змісті поняття дебіторська заборгованість як об'єкта бухгалтерського обліку та управління, то далі слід розглянути підходи до класифікації дебіторської заборгованості з метою бухгалтерського обліку та для управління підприємством. Це передбачає дослідження оцінки дебіторської заборгованості з урахуванням строку її погашення, а також за платоспроможністю, рівнем ризику, та видами клієнтів з точки зору управління. Це дозволяє вирішувати задачі не лише точно відображати фінансового стану підприємства, але й ефективно управляти кредитними ризиками та оптимізацією стратегії взаємодії з клієнтами.

1.2. Класифікація дебіторської заборгованості в обліку та управлінні

Дослідження теоретичних основи та облікових аспектів управління дебіторською заборгованістю вказує на необхідність проведення детального аналізу сучасних підходів до класифікації дебіторської заборгованості в системі обліку та управлінні на підприємствах. Необхідно провести детальне вивчення різноманітних аспектів такого фінансового явища в системі обліку господарюючого суб'єкта для систематизації підходів до класифікації дебіторської заборгованості, що відобразатиме сучасні вимоги та особливості управління. Аналіз теоретичних основ, визначення класифікаційних ознак, а також дослідження практичних аспектів застосування наукової класифікації допоможе розкрити сутність та складність дебіторської заборгованості в

контексті сучасного бізнесу. В результаті дослідження можна отримати не лише нове бачення досліджуваної проблематики, але й рекомендації щодо практичного застосування класифікаційних принципів в управлінській практиці підприємств [2].

Необхідно вказати на важливість методологічних основ у формуванні інформації про дебіторську заборгованість в бухгалтерському обліку та її подальше відображення у фінансових звітах. Національні стандарти бухгалтерського обліку регулюють порядок обліку дебіторської заборгованості на підприємстві. Ці норми є обов'язковими для всіх підприємств та організацій, незалежно від їх форми власності (звичайно ж, крім бюджетних установ), що свідчить про значення однакового підходу до цього питання в усіх сферах бізнесу. Тому доцільно буде розпочати з класифікації, яка передбачена нормативними документами, зокрема наведена в П(С)БО 10.

Аналізуючи текст даного стандарту, можна звернути увагу на те, що ключовим терміном, який покладено в основу класифікації є термін – “погашення”[4]. Термін “погашення” у контексті дебіторської заборгованості диференціюється на дві основні категорії: довгострокову та поточну. Поточна дебіторська заборгованість означає суму заборгованості, що виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців після дати складання балансу [4]. З іншого боку, довгострокова дебіторська заборгованість є кількістю заборгованості, що не виникає в ході нормального операційного циклу та планується до погашення після дванадцяти місяців з дати складання балансу [4].

Аналізуючи визначення довгострокової та поточної заборгованості наведеної стандартом, бачимо, що поза терміном “погашення”, існують інші ключові критерії для розподілу заборгованості на поточну та довгострокову. До таких критеріїв відносяться тривалість кредитних угод, строки платежів, характер операцій, а також специфіка діяльності підприємства. Наприклад, якщо заборгованість виникає в результаті короткострокових угод або операцій, що пов'язані з поточною діяльністю підприємства, то вона класифікується як

поточна. З іншого боку, якщо заборгованість виникає в результаті довгострокових угод або інвестиційних операцій, то вона може бути класифікована як довгострокова. Далі, стандартом передбачено поділ заборгованості на безнадійну, сумнівну та дійсну в залежності від ймовірності її погашення. Такі критерії допомагають визначити природу та перспективи погашення заборгованості, що є важливим для правильного фінансового управління підприємством [8, с. 756].

Проте, десятий стандарт наводить достатньо обмежену класифікацію, яка потребує звернення до інших регламентів та норм у чинному законодавстві. Зокрема, можна опосередковано сформулювати інші ключові класифікаційні ознаки проаналізувавши НП(С)БО 1, а також План рахунків та інструкцію до нього [10, 11]. Класифікація дебіторської заборгованості в цих документах відрізняється від десятого стандарту за деталізацією та включає додаткові категорії, які враховують різноманітні аспекти заборгованості та умови її виникнення.

По-перше, вона розрізняє заборгованість за наявністю забезпечення, що може бути векселями або без нього. Крім того, вона класифікується відповідно до виникнення, включаючи заборгованість за різними видами операцій, такими як роботи, товари, послуги, а також за розрахунками та векселями. Це дає можливість більш детально аналізувати різноманітні аспекти дебіторської заборгованості та враховувати їх у фінансовому управлінні та аналізі ризиків [10].

По-друге, в дебіторській заборгованості виокремлюються різні види дебіторських вимог та умови їх виникнення відповідно до їхнього тривалого чи короткострокового характеру та валютного вираження. Так, довгострокова дебіторська заборгованість розподіляється на підрахунки, що включають відстрочені податкові активи, довгострокові векселі т, іншу дебіторську заборгованість. Натомість, короткострокові векселі розділені на субрахунки, що відображають короткострокові векселі в національній та іноземній валюті [11]. Розрахунки з покупцями включають розрахунки з вітчизняними та іноземними

покупцями та замовниками а розрахунки з різними дебіторами враховують різноманітні операції, що включають розрахунки за авансами, з підзвітними особами, нараховані доходи, претензії, відшкодування збитків, позики та кредити, операції з державними цільовими фондами та деривативами. Ця деталізація допомагає ефективно управляти дебіторською заборгованістю та проводити аналіз її структури та ризиків [9, с 89].

Назвемо такий підхід до класифікації – “нормативний підхід” та візуалізом його на рисунку 1.2.

Рис. 1.2. Нормативний підхід до класифікації дебіторської заборгованості [8, 9, 10, 11]

На рисунку 1.2 враховано усі аспекти класифікації дебіторської заборгованості наведені в стандартах да рекомендація до застосування плану рахунків. Особливістю, на яку слід звернути в контексті управління вимогами до боржників є наявність “сумнівного боргу” та “безнадійної заборгованості”.

Термін "сумнівний борг" вказує на те, що існує певна ступінь невизначеності щодо можливості погашення дебіторської заборгованості боржником. Ця невпевненість може бути спричинена різними чинниками, такими як фінансова нестабільність боржника, його платіжна дисципліна або погіршення його фінансового стану. У контексті наукового викладу, термін "сумнівний" використовується для відображення ступеня ризику, пов'язаного з відшкодуванням боргу, при цьому залишаються деякі сумніви щодо його відшкодування [9, с 89].

З іншого боку, термін "безнадійна дебіторська заборгованість" використовується для опису дебіторської заборгованості, щодо якої існує впевненість у неможливості її повернення боржником або яка перейшла у стан, коли минув строк позовної давності. Вираз "безнадійна" в даному контексті відображає той факт, що, з огляду на певні обставини або умови, погашення боргу вважається неможливим.

Різниця у використанні термінів полягає в тому, що "сумнівний борг" вказує на можливість ризику щодо відшкодування заборгованості, тоді як "безнадійна дебіторська заборгованість" вже передбачає відсутність реальної можливості повернення боргу. Такий вибір термінології відображає відповідність між теоретичними концепціями та практичними аспектами управління дебіторською заборгованістю в рамках бухгалтерського обліку та фінансового аналізу.

Для належного розуміння обсягу та характеристик резерву, що формується для покриття сумнівних боргів на підприємстві, важливо враховувати визначені нормативними актами критерії, які визначають обсяг таких резервів. Згідно з пунктом 7 НП(С)БО 10, створення резерву передбачено тільки для певної частини дебіторської заборгованості. Це має бути заборгованість, яка є [12]:

- поточною дебіторська заборгованість, що не отримана в результаті придбання і яка не призначена для продажу;
- дебіторською заборгованістю, що одержана відповідно в результаті реалізації активів;

- поточною дебіторською заборгованістю, що є фінансовим активом, включаючи сумнівні зобов'язання банків, в результаті погашення якої, очікуємо отримання грошей.

Поточна дебіторська заборгованість – це ті заборгованості, строк погашення яких не перевищує 12 місяців. Вони є фінансовими активами і підлягають грошовому погашенню або використанню еквівалентів гроші. Дебіторська заборгованість, одержана відповідно до угод про постачання товарів, послуг або робіт також підпадає під умови створення резерву сумнівності, оскільки вона є складовою частиною поточних фінансових зобов'язань. Інші поточні дебіторські зобов'язання, включаючи сумнівні зобов'язання банків враховує ширший спектр заборгованості, включаючи ті, що можуть викликати сумніви щодо їх повернення, зокрема виникнення таких відносин з банками, що можуть бути класифіковані як сумнівні [12].

Тому, важливо зазначити, що не всі види дебіторської заборгованості підпадають під умови створення резерву. Наприклад, довгострокова дебіторська заборгованість, борги за аванси, а також заборгованість, забезпечена заставою, виключаються з цього списку через особливості їхньої природи та умов погашення. Таким чином, зазначені вище критерії становлять основу для формування резерву та визначення обсягу зобов'язань, які підпадають під його покриття в бухгалтерському обліку підприємства.

Нормативний підхід є важливим для організації і ведення обліку розрахунків з дебіторами, проте його не достатньо для ефективного управління нею. Зокрема Селіванова Н.М., Скідан М.О. [2] запропонували розділити підходи до класифікації дебіторської заборгованості на два напрями – для цілей бухгалтерського обліку та цілей управління та контролю. Класифікація дебіторської заборгованості відповідно до визначених ним характеристик сприятиме підвищенню достовірності процесу її оцінки та дозволить ефективно виявляти і контролювати ризики, пов'язані з потенційно небезпечними заборгованостями, такими як прострочена та безнадійна. Такий підхід можна вважати “управлінським підходом” (Табл. 1.2)

Управлінський підхід до класифікації дебіторської заборгованості [2]

Цілі класифікації	Класифікаційні ознаки	Види
Для цілей бухгалтерського обліку	За часом виконання вимог	- довгострокова - поточна - відкладена
	За можливістю виконання вимог	- дійсна - сумнівна - безнадійна
	За валютою операцій	- у національній валюті - у іноземній валюті
	За спрямованістю до суб'єктів виконання вимог	- бюджетні розрахунки - виплачені аванси - внутрішні розрахунки - інші поточна розрахунки зовнішні і внутрішні
	За типом відносин, що впливають на появу дебіторської заборгованості	- дебіторська заборгованість постачальників - дебіторська заборгованість покупців - інша дебіторська заборгованість
	За формою виконання вимог	- монетарна - немонетарна
	За рівнем забезпечення виконання вимог	- забезпечена векселем - не забезпечена векселем
	За статусом щодо дебітора	- підтверджена - непідтверджена
	За специфікою виконання вимог	- відстрочений податковий актив - витрати майбутніх періодів
Для цілей управління та контролю	За рівнем фінансової дисципліни	- виправдана - не виправдана
	За способом виникнення	- передбачувана - непередбачувана
	За видом операцій	- комерційна - некомерційні
	За рівнем планування	- цільова - непланова
	За рівнем ризику виконання вимог	- ризикована - невизначена
	За рівнем ліквідності	- високоліквідна - низьколіквідна - неліквідні
	За місцем виникнення	- внутрішній - зовнішня
	За способом погашення	- грошова - товарна

Поділ дебіторської заборгованості на підгрупи відповідно до її природи та строків погашення допоможе уникнути включення значних сум таких зобов'язань у фінансові звіти підприємств. Такий підхід має на меті забезпечити більш точне та об'єктивне відображення фінансового стану підприємства та мінімізувати ризики фінансових втрат [2].

Отже, аналізуючи згадані вище підходи, було визначено, що спільними складовими класифікації для цілей управління та класифікації для цілей бухгалтерського обліку є спосіб погашення (монетарний чи немонетарний) та термін виконання вимог за дебіторською заборгованістю (до чи після 12 місяців з моменту виникнення). Це важливо з точки зору управління, оскільки впливає на ліквідність та фінансову стабільність підприємства, а також з точки зору бухгалтерського обліку, оскільки визначає, як дебіторська заборгованість буде відображена у фінансовій звітності. Врахування цих двох ключових аспектів – способу погашення та терміну виконання вимог – в класифікації дебіторської заборгованості сприятиме як збалансованому управлінню фінансами підприємства, так і відображенню його фінансового стану у фінансовій звітності.

В наступних параграфах буде детально розкрито методичні аспекти формування облікової інформації про дебіторську заборгованість на підприємстві як джерела інформації для прийняття управлінських рішень. Проте, спочатку слід з'ясувати рівень нормативного забезпечення обліку та аналізу дебіторської заборгованості.

1.3. Нормативне забезпечення обліку та аналізу дебіторської заборгованості

Дебіторська заборгованість, як складова частина активів підприємства, відіграє важливу роль у фінансовому обороті та ефективному функціонуванні підприємства. Цей фінансовий актив відображає суму коштів, яку компанія має право очікувати від своїх клієнтів або інших сторін за наданими товарами чи послугами, або за іншими угодами. З погляду управління, дебіторська заборгованість є своєрідним резервом вартості, що потенційно може перетворитися на грошові потоки у майбутньому [1]. Вона відображає рівень

активності підприємства та його здатність до генерації прибутку через реалізацію товарів або надання послуг [5]. Крім того, дебіторська заборгованість є важливим показником фінансової стійкості підприємства та може впливати на його кредитоспроможність та рейтингову оцінку. Її належна оцінка та ефективне управління можуть забезпечити стабільність фінансового стану підприємства та знизити ризики неплатоспроможності.

Попри те, що дебіторська заборгованість в активах підприємства виступає як ключовий елемент фінансового портфеля, впливаючи на його ліквідність, фінансову стійкість та загальну ефективність, її нормативна регламентація досить вузько представлена в спеціалізованому стандарті бухгалтерського обліку [4].

Врахування цього активу у фінансовій звітності та його аналіз є важливими завданнями для фінансового менеджменту та структурування стратегій управління фінансовими ресурсами підприємства. Тому, необхідно проаналізувати, які ж сторони організації і здійснення обліку дебіторської заборгованості урегульовуються і на якому рівні нормативного забезпечення.

Як уже зазначалось вище, визначення, визнання та первісна оцінка дебіторської заборгованості регламентується П(С)БО 10. Зокрема у цьому стандарті більше уваги приділяється визначенню поняття “дебітори”, ніж поняття “дебіторська заборгованість”. Так, у пп. 1, п. 4, частини 1. П(С)БО 10 зазначено, що “дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів”, а сама дебіторська заборгованість (дещо спрощено, як на нашу думку) визначена, як їхня сумарна заборгованість.

У цьому ж стандарті наводяться умови визнання її активами. Зокрема, щоб дебіторська заборгованість була визнана як актив, дві умови повинні бути виконані:

По-перше, має існувати ймовірність отримання майбутніх економічних вигод, а це можна трактувати, як те, що підприємство має реальні підстави вважати, що боржник (дебітор) сплатить свою заборгованість у майбутньому, і

підприємство отримає відповідну вигоду, наприклад, грошові кошти або інші активи.

По-друге, має існувати можливість достовірного визначення суми заборгованості. Іншими словами, підприємство повинно мати достатньо інформації, щоб визначити суму заборгованості з достовірністю. Це означає, що сума боргу повинна бути чітко визначена і відома [4]. Коли дебіторська заборгованість визнається активом, це означає, що вона увійшла до складу активів підприємства на підставі відповідності вимогам стандартів обліку. Але, виникає запитання коли, у який момент звітного періоду необхідно визнати та відобразити дебіторську заборгованість відповідним бухгалтерським записом.

Якщо визначення і визнання були згадані у стандарті, більш-менш, зрозуміло, то момент визнання дебіторської заборгованості активами у цьому стандарті не відображено зовсім. Для цього передбачено інший стандарт П(С)БО 15 “Доходи”. Саме тут опосередковано можемо здогадатися в який момент часу необхідно визнавати дебіторську заборгованість активами. Зокрема, п. 5, частини другої П(С)БО 15 “Доходи” трактує процес визнання доходу тоді, коли виникає збільшення активу або зменшення зобов’язання, що призводить до зростання власного капіталу, за винятком ситуацій, коли зростання капіталу відбувається за рахунок внесків учасників підприємства. При цьому необхідно, щоб оцінка доходу була можливою та достовірною, тобто відповідала вимогам об’єктивності та точності у визначенні фінансових результатів [13]. У п. 8 цього стандарту зазначено аж чотири умови визнання доходу, дві з яких, прямо стосуються моменту визнання дебіторської заборгованості. Зокрема:

- покупцеві передані ризики й вигоди, пов’язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив). Це означає, що контроль за продукцією переходить до покупця, а підприємство вже не має впливу на подальше використання або обіг предмета угоди після його передачі.

- підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами). Це означає, що після передачі

продукції підприємство припиняє свою участь у процесі управління та контролю за цими активами.

- сума доходу (виручки) може бути достовірно визначена. Це передбачає можливість точного та об'єктивного визначення суми отриманого доходу від реалізації продукції.

- існує впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені. Це означає, що підприємство має обґрунтовані очікування щодо позитивного впливу даної операції на його фінансові результати, а також можливість точного визначення пов'язаних з нею витрат [13].

Ці ж вимоги підтверджуються Інструкцією 291, яка уточнює процеси, що відбуваються дебіторською заборгованістю на рахунках бухгалтерського обліку. Вона додає додаткові деталі, розширюючи розуміння функціоналу рахунку та опосередковано вказує на момент визнання дебіторської заборгованості активами [11]. В цьому нормативному документі розкриваються різноманітні операції, що описують процеси обліку дебіторської заборгованості з акцентом на те, що сальдо на рахунках відображає не лише фінансову взаємодію підприємства з покупцями та замовниками, але й його зобов'язання перед ними, розширюючи тим самим контекстуальне розуміння фінансового стану підприємства.

Окремі питання належної організації обліку складових поточної та довгострокової дебіторської заборгованості регламентується іншими законодавчими та підзаконними нормативними актами, такими, як кодекси, положення, інструкції, рекомендації [15, 16, 17, 18,].

П. 14.1.43. ст. 14 ПКУ наплодить визначення дебітора, як особи (без акценту на її фізичний чи юридичний статус), у якої внаслідок минулих подій утворилася заборгованість перед іншою особою у формі певної суми коштів (монетарний борг), їх еквіваленту або інших активів (немонетарний борг) [18]. Поняття дебітор і дебіторська заборгованість згадується у кодексі погашення

грошових зобов'язань чи податкового боргу платника податків. З цього приводу, в абзаці другому п. 139.2.1. ст. 139 ПКУ йдеться про те, що фінансовий результат підприємства, який не враховує оподаткування, зростає на обсяг витрат, які виникають внаслідок списання боргів, які покупці не повернули. Коли ця сума витрат перевищує той резерв коштів, який був виділений на випадок можливих неповернень боргів, або коли ці витрати перевищують суму, яка очікується втратити через непогашення кредитів, це призводить до зменшення загальної вартості активів підприємства. Натомість в п. 139.2.2. ст. 139 ПКУ сказано, що фінансовий результат компанії перед оподаткуванням збільшується на суму, яка була списана з обліку дебіторської заборгованості. Ця сума включає в себе не лише основну суму боргу, що була списана, але й суму, яка була віднесена до резерву сумнівних боргів або резерву очікуваних кредитних збитків, що фактично позначається на зменшенні вартості активів компанії. Таким чином, дебіторська заборгованість бере участь у виникненні податкових різниць високодохідних підприємств [18].

Натомість п. 5 П(С)БО 17 “Податок на прибуток” роз'яснює зміст податкових різниць так - коли підприємство сплачує поточний податок на прибуток, воно зменшує суму зобов'язання перед державою. Однак, якщо сума сплаченого податку перевищує суму, яка фактично має бути сплачена, різниця вважається заборгованістю, яку компанія має право повернути у майбутньому [17]. Така заборгованість є дебіторською і пізнається згідно з податковим законодавством (про що ми зауважили вище).

Також, у п. 16. в П(С)БО 17 визначено, в балансі підприємства дебіторська заборгованість та зобов'язання з поточного податку на прибуток відображаються як окремі позиції серед оборотних активів та поточних зобов'язань відповідно. Якщо дебіторська заборгованість виникає внаслідок неповної оплати товарів чи послуг, або з будь-якої іншої причини, а зобов'язання з поточного податку на прибуток виникає внаслідок обов'язкової оплати податку, то вони можуть бути скомпенсовані, тобто згорнуті, якщо компанія має можливість здійснити оплату поточного податку на прибуток з коштів, які вона має від своїх дебіторів [17].

Підзаконні нормативні акти, досить часто регулюють методичні аспекти, що стосуються належної організації обліку дебіторської заборгованості та контролю її рівня. Так у “Положенні про інвентаризацію активів та зобов’язань № 879” в частині, яка регулює періодичність інвентаризації наголошується на тому, що інвентаризація дебіторської заборгованості з метою складання річної фінансової звітності проводиться в період до трьох місяців і полягає у звірці документів і записів у реєстрах обліку і перевірці обґрунтованості сум, відображених на відповідних рахунках [16]. Цей документ дає детальну інструкцію з інвентаризації дебіторської та кредиторської заборгованостей підприємства. Під час цього процесу проводиться перевірка документів та записів, відображених у реєстрах обліку, з метою підтвердження достовірності та обґрунтованості сум на відповідних рахунках. Дані перевірки оформлюються актом інвентаризації. Також зазначено, що підприємства-дебітори мають підтвердити свою заборгованість, а підприємства-кредитори повинні надати виписки з аналітичних рахунків для підтвердження цих заборгованостей. У разі невіршених розбіжностей обидва типи заборгованості визнаються правильними, і вони відображаються відповідно у фінансовій звітності підприємства. Також у тексті зазначено ряд критеріїв і методів, які використовуються під час інвентаризації, включаючи перевірку розрахунків з іншими підприємствами, правильність розрахунків із працівниками, а також перевірку заборгованості за різними видами платежів [16].

Щодо нормативної регламентації аналізу дебіторської заборгованості можна відзначити рекомендації та нормативні акти, що видаються державними органами фінансового контролю та іншими регуляторними установами. Вони становлять суттєву складову у формуванні процесів та структурних документів, які регулюють функціонування підприємства [19]. Ці документи мають визначальне значення для організації проведення аналізу господарської діяльності та забезпечення ефективного управління ним. Акти державного фінансового контролю встановлюють вимоги, процедури та методи проведення аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств. Вони містять у собі

рекомендації щодо структури та змісту фінансової звітності, порядку складання та подання звітності, а також методики аналізу показників фінансового стану та результатів діяльності підприємства [19].

До регламентних документів, які є методологічною основою організації і здійснення аналізу дебіторської заборгованості підприємств, установ та організацій належать: Листи ДПА України № 759/10/20-2117 від 27.01.1998 [20], Наказ Міністерства економіки України № 14 від 19.01.2006 р [21]., Наказ Міністерства фінансів України № 170 від 14.02.2006 р. [22], Рекомендації Центральної спілки споживчих товариств України, від 28.07.2006 р. [23]. Незважаючи на досить поважний вік окремих зі згаданих документів, усі вони станом на 2024 р. залишаються дійсними і можуть використовуватись при розробці внутрішнього регламенту (приміром Положення з аналізу фінансового стану підприємства), який міг би бути основою при проведенні аналізу дебіторської заборгованості підприємства.

Таким чином, проаналізувавши стан нормативно-правового забезпечення обліку і аналізу дебіторської заборгованості підприємства та опираючись на публікації наукового та навчально-методичного характеру Гнатюка Т.М., Шкромиди В.В. [19], Зарудної Н. Я., Кундеус О. М., Яковець Т. А. [24], можемо запропонувати розділити нормативні регламенти з обліку дебіторської заборгованості на чотири рівні (рис. 1.3).

Ще не так давно, діяльність підприємств керувалась основоположними методологічними принципами, які відображали традиційні підходи до бухгалтерського обліку. Проте, з впровадженням міжнародних стандартів фінансової звітності, важливим кроком стала конвергенція національної системи бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів. Це призвело до суттєвих змін у методологічних засадах функціонування підприємств [24 с. 26].

Однією з головних змін стало збільшення автономії підприємств у веденні господарської діяльності, оскільки рівень державного втручання в регулювання бухгалтерського обліку знизився. Це дало підприємствам більші можливості в самостійному прийнятті рішень з питань обліку та аналізу.

Нормативні регламенти з обліку і аналізу дебіторської заборгованості	
Законодавчо-правовий рівень	<ul style="list-style-type: none"> - Закон України Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. 16.07.1999., № 996-XIV. - Податковий кодекс України. Закон України № 2755-VI від 02.12.2010.
Рівень виконавчої влади	<ul style="list-style-type: none"> - НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73; - П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. №237; - П(С)БО 15 “Доходи”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 29.11.99. № 290; - П(С)БО 17 “Доходи”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.12.2000. № 353; - План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений Наказ Міністерства фінансів України 30.11.1999 № 291
Рівень міністерств, комітетів, служб, інспекцій, інших регуляторних органів	<ul style="list-style-type: none"> - Наказ Міністерства економіки України № 14 від 19.01.2006 р. про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства; - Наказ Міністерства фінансів України № 170 від 14.02.2006, про затвердження Методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки; - Лист Державної податкової адміністрації України № 759/10/20-2117 від 27.01. 1998, щодо Методичних рекомендацій по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій - Рекомендації Центральної спілки споживчих товариств України, від 28.07.2006, Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств. - Інструкції про службові відрядження в межах України та за кордон. 13.03.98 № 59. - Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань 02.09.2014 № 879.
Децентралізований рівень	<p>Положення, Накази, розпорядження, посадові інструкції та різні методики підприємств, які стосуються форм організації бухгалтерського обліку, облікової політики та інших організаційно-методичних заходів, які прямо чи опосередковано стосуються обліку дебіторської заборгованості.</p>

Рис. 1.3. Рівні регламентації обліку і аналізу дебіторської заборгованості [24 с. 18]

Регламентні нормативи було відпущено в окремих питаннях на вибір менеджменту та фінансових директорів підприємства. Фактично, реалізовано

часткову децентралізацію стосовно сукупності методів, процедур і стандартів, які визначають, як здійснюється оцінка, облікова реєстрація і систематизація фінансової інформації на підприємстві [24 с. 26]. А з рисунка 1.3 видно, що саме в частині оцінки та аналізу підприємства користуються регламентами, які можна назвати “soft regulations” (м’які регламенти), де вітається професійне судження. Натомість в частині обліку дебіторської заборгованості та впливу її показників на фінансові результати перевагу надається “strict rules” (жорстким правилам) де професійне судження мають обмеження а підхід до облікової оцінки та економічного аналізу в управлінні повинен бути, скоріше, обережний ніж раціональний.

Дослідження теоретичних засад управління дебіторською заборгованістю сприяло глибшому розумінню процесу її формування та впливу на фінансовий стан підприємства. Класифікація дебіторської заборгованості підкреслює різноманітність цього явища у господарській діяльності та необхідність індивідуального підходу до оптимізації його управління. Нормативне забезпечення обліку та аналізу дебіторської заборгованості є важливим для забезпечення правильності та достовірності фінансової звітності. Проте, необхідно прагнути до переваги професійного судження у прийнятті управлінських рішень, виходячи з економічної доцільності застосування методів, процедур і стандартів в обліку та аналізі. Далше важливо проаналізувати ефективність методів управління дебіторською заборгованістю в практичній діяльності підприємства та систематизувати існуючі підходи з оптимізації цього процесу.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ТА НАПРЯМИ ЇХ РОЗВИТКУ

2.1. Синтетичний та аналітичний облік: методи та практика застосування

Для цілей нашого дослідження проведемо виокремлення практичних аспектів синтетичного та аналітичного обліку дебіторської заборгованості з системи методичних підходів до її облікової реєстрації.

В основу синтетичного обліку дебіторської заборгованості на підприємстві покладено систему рахунків, що є обов'язковими до застосування стандартизованим набором рахунків (класів першого порядку, синтетичних рахунків другого порядку та субрахунків третього порядку), який застосовується всіма підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами, за винятком банків і бюджетних установ. Це означає, що незалежно від юридичної форми, форми власності або виду діяльності, всі підприємства повинні використовувати цей план для ведення бухгалтерського обліку. Також, для повноти теоретичного обґрунтування зазначимо, що навіть філії, відділення та інші відособлені підрозділи підприємств також повинні дотримуватися цього плану рахунків [11].

Проведене дослідження підходів до класифікації дебіторської заборгованості в параграфі 1.2 дозволяє систематизувати рахунки, які рекомендовано використовувати “Інструкцією до застосування плану рахунків № 291” для ведення обліку дебіторської заборгованості за відношенням до статей балансу [11]. В основу такої систематизації покладемо класифікацію дебіторської заборгованості, яка рекомендована П(С)БО 10 [4].

Детальна систематизація рахунків бухгалтерського обліку, які використовуються для реєстрації дебіторської заборгованості включає достатньо великий перелік рахунків, які наведено в додатку А1. Типова кореспонденція рахунків наведена в додатку А2. Натомість, в таблиці 2.1 представлено поділ

рахунків заборгованості, що найчастіше використовуються на досліджуваному підприємстві КП “Комунгосп” Делятинської селищної ради.

Таблиця 2.1.

Систематизація рахунків обліку дебіторської заборгованості по відношенню до балансу

ВИД АКТИВУ	ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ	
РОЗДІЛ БАЛАНСУ	Розділ II Оборотні активи	Розділ I Необоротні активи
КЛАСИФІКАЦІЙНА ГРУПА	Поточна дебіторська заборгованість	Довгострокова дебіторська заборгованість
КРИТЕРІЙ	Погашення до 12 місяців включно, з дати відображення у балансі	Погашення після 12 місяців, з дати відображення у балансі
КЛАС РАХУНКІВ	Клас 3. Кошти, розрахунки та інші активи	Клас 1. Необоротні активи
РАХУНКИ ОБЛІКУ ТА КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА ЇХ ПРИЗНАЧЕННЯ	Заборгованість покупців за товари, роботи, послуги (361) Видані аванси (371) Внутрішні розрахунки у зв'язку зі службовими відрядженням (372)	Поворотна фінансова допомога (183)

За прикладом досліджуваного комунального підприємства таблиця 2.1 ілюструє типовий розподіл заборгованості клієнтів, яка є найпоширенішою на більшості подібних підприємствах регіону. Тобто, довгострокова дебіторська заборгованість не надто поширена в структурі активів підприємства. А якщо вона є, то це, в основному, поворотна фінансова допомога для персоналу, що виділяється на покращення побутових умов (звичайно ж, якщо таке передбачено колективною трудовою угодою). Що ж до поточної заборгованості дебіторів, то вона виникає переважно у монетарній (виставлені рахунки за надані послуги комунальним підприємством), чи немонетарній формі (виплачені аванси різним постачальникам та підрядникам). Таким чином, є зміст акцентувати увагу на описаному вище управлінському підході до класифікації дебіторської заборгованості. Зокрема, є дві подібні класифікаційні групи при класифікації дебіторської заборгованості для цілей бухгалтерського обліку та цілей

управління (див. параграф 1.2.). На основі такої класифікації далі розглянемо особливості монетарної та немонетарної дебіторської заборгованості (табл. 2.2.)

Таблиця 2.2.

Систематизація рахунків обліку дебіторської заборгованості по відношенню до балансу

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ	Форма виконання вимоги	Врахування впливу курсових різниць	Приклад господарської операції
МОНЕТАРНА (ГРОШОВА)	Виконання вимог здійснюється грошовими коштами	Якщо виконання вимог передбачено в іноземній валюті, то по ній визначаються курсові різниці у разі зміни курсу	Завершення виконання робіт чи послуг для клієнта та очікування поступлення коштів на поточний рахунок (в касу підприємства)
НЕМОНЕТАРНА (ТОВАРНА)	Виконання вимог здійснюється у товарній формі	Якщо аванс сплачено в іноземній валюті, то курсові різниці у разі зміни курсу не визначаються	Перерахування постачальнику авансу (передоплата) за товари, роботи, послуги та очікування на їх постачання (сплатили гроші – потім отримали товар)

Така класифікація є однаково необхідна, як для цілей бухгалтерського так і для цілей управлінського обліку. Причому, тут не стільки питання операцій, оплачуваних іноземною валютою [12], скільки питання резервування сумнівних боргів [25]. Але перш, ніж перейти до синтетичного обліку резерву сумнівних боргів, розглянемо порядок облікової реєстрації на рахунках бухгалтерського обліку найбільш поширених господарських операції, визначених в таблиці 2.1.

І почнемо з оцінки, адже для поточної та довгострокової заборгованості стандартом десятим визначено різні підходи [25]. З метою обліку “Поточна дебіторська заборгованість ... оцінюється за первісною вартістю” [4]. Первісна вартість дебіторської заборгованості відображає суму, яка визначається на момент укладення угоди з покупцем або клієнтом щодо продажу товарів або послуг. Це значення відображає фактичну ціну, за яку було укладено угоду, і не включає будь-які додаткові витрати або знижки, які можуть бути застосовані пізніше. В основному, це сума, яка зазначена в договорі між підприємством та його клієнтом.

Знаючи правила оцінки поточної дебіторської заборгованості та основний рахунок, який використовується для обліку заборгованості клієнтів за наданими

їм послугами, згенеруємо витяг з журналу господарських операцій, який наочно відображає порядок здійснення бухгалтерських записів при виникненні та погашенні дебіторської заборгованості в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Варіант облікового запису дебіторської заборгованості клієнтів за наданими їм послугами (на прикладі КП “Комунгосп” Делятинської селищної ради)

№ з/п	Зміст операції	Підстава запису*	Бухгалтерський запис		Сума операції**
			Дт	Кт	
Перша подія – надання послуг					
1	Надано послуги	Рахунок №..., від _____, чи Акт виконаних робіт №..., від _____	361	703	16800
2	Зобов’язання з ПДВ	Податкова накладна №..., від _____	703	6411	2800
3	Отримано кошти	Банківська виписка за період з _____ до _____	311	361	16800
Перша подія – отримання коштів					
1	Отримано кошти	Банківська виписка за період з _____ до _____	311	681	16800
2	Зобов’язання з ПДВ	Податкова накладна №..., від _____	643	6411	2800
3	Надано послуги	Рахунок №..., від _____, чи Акт виконаних робіт №..., від _____	361	703	16800
4	Списання ПДВ	Податкова накладна №..., від _____	703	643	2800
5	Залік заборгованості	Акт звірки розрахунків за період з _____ до _____, Бухгалтерська довідка №..., від _____	681	361	16800
<p>*наводяться лише назви первинних документів, оскільки конкретні реквізити не мають відношення до того, що ілюструє дана таблиця.</p> <p>** суми наведено однаково за різних подій для того, щоб проілюструвати однаковий підхід до оцінки дебіторської заборгованості за різної послідовності бухгалтерських записів, які залежать від порядку проведення розрахунків.</p>					

В таблиці 2.2 бачимо класичний варіант відображення моменту виникнення та погашення монетарної дебіторської заборгованості в залежності від порядку здійснення розрахунків – оплата після наданих послуг та отримання авансу. Як видно з наведених бухгалтерських записів, існування отриманих авансів не виключає реєстрацію монетарної дебіторської заборгованості. І це є досить істотною властивістю синтетичного обліку, яка пов’язана з оцінкою

поточної дебіторської заборгованості для відображення на рахунках та з оцінкою для відображення за статтями балансу на звітну дату [9, 26, 27].

Тепер, розглянемо яким чином виникає товарна дебіторська заборгованість. Тут також є своя особливість, яка відрізняє грошову дебіторську заборгованість від товарної. І ця особливість знаходиться не тільки в сфері бухгалтерського обліку, але і у сфері управління. Ми уже з'ясували, що грошова заборгованість клієнтів виникає в результаті господарських операцій з реалізації продукції, товарів, виконання робіт чи надання послуг. Що ж до товарної заборгованості, то вона навпаки, виникає в результаті придбання товарів і послуг і лише тоді, коли умовами розрахунку є виплата авансів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Варіант облікового запису дебіторської заборгованості
постачальників за перерахованими їм авансами (на прикладі КП
“Комунгосп” Делятинської селищної ради)**

№ з/п	Зміст операції	Підстава запису*	Бухгалтерський запис		Сума операції
			Дт	Кт	
Перша подія – виплата авансу					
1	Сплачено кошти	Платіжна інструкція №..., від _____,	371	311	9000
2	Податковий кредит з ПДВ	Податкова накладна №..., від _____ (незарєєстрована)	6442	6441	1500
3	Отримано МШП	Рахунок-фактура №..., від _____, чи Накладна №..., від _____	22	631	9000
4	Списання ПДВ	Податкова накладна №..., від _____	6441	631	1500
5	Залік заборгованості	Акт звірки розрахунків за період з _____ до _____, Бухгалтерська довідка №..., від _____,	631	371	9000
6	Реєстрація податкового кредиту з ПДВ	Податкова накладна №..., від _____ (зарєєстрована)	6411	6442	1500
*наводяться лише назви первинних документів, оскільки конкретні реквізити не мають відношення до того, що ілюструє дана таблиця.					

Інформація наведена в таблиці 2.3 вказує на те, що товарна дебіторська заборгованість виникає лише на суми сплачених підприємством авансів і буде погашена в майбутньому шляхом постачання матеріальних цінностей, виконанням робіт чи послуг.

Ще одним видом дебіторської заборгованості, що найчастіше зустрічається на досліджуваному підприємстві є розрахунки з підзвітними особами. Така заборгованість, в основному, виникає через суми виданих авансів на службові відрядження та обліковується на 372 рахунку [7, 9, 11, 27, 28, 31].

Рахунок 372 “Розрахунки з підзвітними особами” є важливим інструментом у бухгалтерському обліку, що дозволяє відстежувати взаємовідносини між підприємством і його співробітниками. Залишок на цьому рахунку відображає стан заборгованості і може слугувати важливою інформацією для прийняття управлінських рішень [27, с. 120]. Цей рахунок ключовим інструментом у бухгалтерському обліку відряджень та витрат, пов’язаних з діяльністю підприємства. Він відображає взаємовідносини між підприємством та його співробітниками, які використовують власні кошти для виконання покладених на них обов’язків.

Рахунку 372 вказує на наявність заборгованості, і залежить від того, чи знаходиться рахунок у дебеті чи кредиті. Залишок по дебету свідчить про те, що підзвітні особи отримали кошти від підприємства і повинні їх повернути. Залишок по кредиту (або від’ємний залишок по дебету) означає, що підприємство заборговане підзвітним особам, якщо вони витратили свої власні кошти.

За результатами дослідження публікацій Я. Іщенко, О. Подолянчук, Н. Коваль [28], В. Онищенко [32, 33], О. Бондаренко [33], Л. Безкоровайна [34], можна означити підзвітних осіб, як осіб, що утримують у себе кошти або матеріальні цінності, які належать підприємству чи іншій організації, з метою їх подальшого використання або витрати у встановленому порядку. Ці особи можуть бути як працівниками підприємства, так і іншими особами, які мають повноваження здійснювати операції з цими коштами чи цінностями від імені підприємства. У контексті управління підприємством, вони часто розглядаються як уповноважені агенти, що діють від імені підприємства з певними фінансовими або матеріальними ресурсами. Проте, управлінський персонал, у випадку з “уповноваженими агентами”, може стикнутись з вагомим фінансовим ризиком.

Якщо, кошти видаються особам, які надають послуги підприємству за договором цивільно-правового характеру, то вони не можуть бути видані на “службове відрядження”, оскільки службове відрядження неможливе без оформлення трудових відносин [33]. Це важливо враховувати для управління фінансовими ресурсами та забезпечення їх ефективного використання, а також для зниження ризиків, пов’язаних із можливими штрафами Державної служби України з питань праці.

Таким чином, підзвітні кошти на службові відрядження, а вони складають більшість такої дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві, можуть видаватись лише працівникам підприємства. Виходячи з цього, можна визначити з якими рахунками обліку буде кореспондувати рахунок 372 при виникненні та погашенні дебіторської заборгованості (табл. 2.4.)

Таблиця 2.4.

Типові облікові проведення інформації про витрати на службові відрядження

Бухгалтерський запис		Призначення запису
Дт	Дт	
372	301, 311,333	Кошти видано: - готівкою з каси (видатковий касовий ордер); - на зарплатну картку працівника (платіжна інструкція); - знято кошти платіжної карти підприємства (виписка з карткового рахунку).
92	372	Витрати на транспорт, проживання, харчування та інші пов’язані витрати, які виникають у зв’язку з виконанням службових обов’язків під час відрядження керівного персоналу, адміністрації, офісних працівників та інших таких працівників підприємства. (Звіт про використання коштів виданих на відрядження або під звіт).
93	372	Витрати на поїздки пов’язані з рекламою, на заходи для просування продукції на ринку, витрати на участь у виставках та конференціях, поїздки на заходи спрямовані на просування продукції на ринку та залучення нових клієнтів або укріплення позицій на уже існуючому ринку. (Звіт про використання коштів виданих на відрядження або під звіт)
23, 91	372	Зрідка виникають витрати, які прямо (чи опосередковано) впливають на собівартість, продукції (робіт, послуг). (Звіт про використання коштів виданих на відрядження або під звіт)

*складено за джерелами [28, 32, 33, 34]

В таблиці 2.4 наведено кореспонденції рахунків та зміст господарських операцій, які оформляють виникнення та погашення дебіторської заборгованості

за розрахунками з підзвітними особами. За цією інформацією та на підставі аналізу джерел [28, 29, 35] можна виокремити ключові параметри облікової інформації, що мають бути враховані в управлінні підприємством. Зокрема:

- форма витрат грошових коштів пов'язана зі способами видачі авансів, що охоплюють операції як готівкового, так і безготівкового характеру, спрямовані на різні організаційні аспекти відносин з установами обслуговуючих банків.

- витрати, пов'язані зі службовими відрядженням, що включають в себе не лише витрати на транспорт і проживання, а й інші пов'язані витрати, важливі для управління грошовими потоками та аналізу рівня платоспроможності підприємства.

- досить значна частка службових відряджень персоналу компанії пов'язані з витратами на маркетингові заходи, які спрямовані на просування продукції на ринку та розвиток бізнесу, відображають стратегічну спрямованість підприємства та його прагнення до залучення нових клієнтів і підтримки існуючих ринкових позицій.

- інколи витрати, пов'язані зі службовими поїздками працівників, можуть впливати на собівартість продукції через зміни в процесах та ресурсах, що спрямовані на виробництво, що є важливим для внутрішнього обліку та стратегічного планування підприємства.

Загалом, досліджуючи облік та управління дебіторською заборгованістю на підприємстві, нами було проведено опис теоретичних засад, класифікацію та нормативне забезпечення цього процесу. У даному параграфі, акцентуємо увага на важливості правильного обліку дебіторської заборгованості як важливого інформаційного джерела аналізу забезпечення фінансової стійкості підприємства. Підкресливши необхідність індивідуального підходу до управління різними видами дебіторської заборгованості, далі розглянемо вплив дебіторської заборгованості на фінансові показники діяльності підприємства. Наступним заданням, вирішення якого, дозволить досягнути поставленої мети дослідження, є вивчення питання оцінки дебіторської заборгованості, на звітну дату.

2.2. Облік сумнівних та безнадійних боргів в системі управлінських рішень

У в господарському процесі облік і аналіз дебіторської заборгованості є ключовими складовими чинником ефективності фінансового менеджменту підприємства. Адже, часто фіксуються випадки прострочення дебіторської заборгованості, що викликає сумніви у платоспроможності клієнтів. А коли такі борги переходять у розряд безнадійних, то вини становлять значний фінансовий ризик для підприємств. В цьому контексті дослідження сутності та управління сумнівними та безнадійними боргами має велике значення для розвитку наукової теорії бухгалтерського обліку та удосконалення прикладних підходів до управління ресурсами. Належна організація обліку сумнівної дебіторської заборгованості полягає у своєчасному виявленні проблемних клієнтів з метою забезпечення фінансової стабільності та ефективного функціонування підприємств. Дослідження методичних особливостей облікової реєстрації сумнівної заборгованості спрямоване виявлення оптимальних стратегій управління дебіторською заборгованістю в умовах складного економічного середовища.

Методологічною основою для обліку сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості є П(С)БО 10 [4]. Питання означення сумнівності боргу нами уже наводились в параграфі 1.2. де було з'ясовано, що просте прострочення платежу, ще не робить дебіторську заборгованість сумівною і не є підставою для здійснення резерву. Проте, у п. 7 П(С)БО 10 поточна дебіторська заборгованість, що становить фінансовий актив, включається до загального підсумку балансу за її чистою реалізаційною вартістю, за винятком придбаної та заборгованості, призначеної для продажу. Для визначення цієї чистої реалізаційної вартості на дату складання балансу обчислюється сума резерву сумнівних боргів [4]. Хоча у деяких випадках розмір резерву може дорівнювати нулю, підприємства повинні виконати відповідні облікові процедури для його розрахунку.

З позиції управління, розрахунок резерву сумнівних боргів може вплинути на облікові показники ефективності господарської діяльності підприємства,

оскільки його сума враховується у витратних статтях та має вплив на бухгалтерський прибуток. Так, при створенні резерву сумнівних боргів витрати можуть вплинути на суму дивідендів, оскільки вони зменшують бухгалтерський прибуток і, відповідно, суму доступних для виплати дивідендів [30]. Крім того, розмір чистих активів підприємства, який має важливе значення згідно з юридичними вимогами щодо їх величини на звітну дату, також може змінюватися через вплив витрат від здійснених резервів дебіторської заборгованості, оскільки чисті активи залежать від прибутку, а такі витрати можуть зменшити його розмір [12]. Також важливо враховувати ці аспекти витрат на формування резерву сумнівних боргів для підприємств, які мають намір випустити облігації. Адже такі витрати можуть зменшити показник власного капіталу підприємства через їх вплив на прибуток, який є складовою частиною цього показника.

Ми уже зазначали, що П(С)БО 10 [4] не уточнює конкретний склад дебіторської заборгованості, за якою формується резерв сумнівних боргів а згадує про дебіторську заборгованість, як про фінансовий актив (за винятком придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу). Тому необхідно звертатися до різних джерел для відповіді на це питання. Згідно з П(С)БО 13 [36], дебіторська заборгованість, яка не передбачається для подальшої продажу, виникає внаслідок різних операцій, таких як надання коштів, продаж інших активів, надання послуг або виконання робіт прямо боржнику. Важливо відзначити, що цей тип заборгованості не вважається фінансовим активом, призначеним для подальшої перепродажу. Проте, саме визначення такої заборгованості не є абсолютно точним, що створює певну неоднозначність в обліку та фінансовому аналізі. Для того, щоб класифікувати дебіторську заборгованість як фінансовий актив, вона повинна відповідати загальним ознакам такого активу, зокрема, бути у формі контракту, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства, або мати характер контракту, що дозволяє обмінятися фінансовими інструментами на вигідних умовах [36]. З цього випливає, що в основному,

резервування застосовується до дебіторської заборгованості, за якою очікується отримання грошових коштів або їх еквівалентів.

У свою чергу, відповідно до Інструкції з застосування Плану рахунків [11], можна зробити висновок, що рахунку 38 “Резерв сумнівних боргів” призначено для обліку дебіторської заборгованості заборгованість покупців, яка виникла внаслідок реалізації продукції, товарів, виконання робіт або надання послуг, і яка відображена на рахунку 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”.

Для управлінського персоналу питання сумнівної в безнадійної дебіторської заборгованості можуть здаватись несуттєвими, проте в бухгалтерському обліку ця нібито незначна розбіжність у між “сумнівом” і “впевненістю”, без належної методики обліку, може обернутись значними фінансовими втратами для підприємства.

Тому, стосовно впевненості у тому, що заборгованість не буде повернута, слід застосовувати такі критерії:

- юридична особа, яка заборгувала підприємству припинила діяльність у зв'язку з ліквідацією, включаючи випадки, коли вона була визнана банкрутом, і поки що не погасила свої зобов'язання перед нашою компанією;

- борг контрагенту був анульований (прощений) або знятий, зокрема, через угоду між сторонами.

- коли подана позовна заява до суду для стягнення заборгованості, але суд відхилив наш запит, а оскарження рішення не призвело до стягнення боргу.

Це актуально щодо безнадійної заборгованості, а от щодо сумнівної, то включення дебіторської заборгованості до категорії сумнівної залежить від конкретних обставин і підтверджується “професійною оцінкою” [32]. Так є певні підстави вважати заборгованість сумнівною, якщо боржник не виконує свої зобов'язання у встановлений договором строк і не реагує на претензії або відхиляє їх. Однак, професійне судження полягає у тому, що бухгалтер має право самостійно вирішувати це питання і може встановити більш власні критерії визнання заборгованості сумнівною в обліковій політиці [1]. Звернемо увагу, що сумнівна заборгованість фактично впливає на розмір резерву сумнівних боргів

лише у методі застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості, що базується на аналізі платоспроможності окремих дебіторів [4]. У процесі визначення резерву сумнівних боргів для кожного виду дебіторської заборгованості обов'язково враховуються лише відповідні методи її визначення, що є характерними для окремого виду. Право застосовувати різні методи визначення резервів до різного виду дебіторської заборгованості закріплено у п. 13.6 П(С)БО 10, де вказано на те, що у примітках до фінансової звітності відображається “Залишок резерву сумнівних боргів за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості...” [4].

Згідно з викладеними підходами в Інструкції щодо використання Плану рахунків [11] та п 20 П(С)БО 16 [37], витрати на формування резерву сумнівних боргів знаходять своє відображення серед інших витрат операційної діяльності.

Формування та списання резервів оформляється бухгалтерськими записами за зразком таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Типові облікові проведення інформації про формування та списання резерву сумнівних боргів [29]

Бухгалтерський запис		Призначення запису
Дт	Дт	
944	38	Визнання частини дебіторської заборгованості сумнівною на звітну дату.
38	36	Списання резерву сумнівних боргів при визнанні дебіторської заборгованості безнадійною.
38	719	Списання резерву сумнівних боргів у разі погашення дебітором частини дебіторської заборгованості, яку раніше визнано сумнівною.
944	36	Визнання дебіторської заборгованості безнадійною без створення резерву сумнівних боргів.
071	-	Коли підприємство списує борги, то ця інформація не може зникати. Вона фіксується в окремо поза фінансовим станом, і її зберігають протягом трьох років. А у разі зміни фінансового стану боржника, можна переглянути ці записи та, можливо, намагатися відновити їх у складі сумнівних боргів.
36	38	Відображення інформації про відновлення платоспроможності дебітора за боргом, який раніше було визнано безнадійним.

Як видно з таблиці 2.5 створення резерву сумнівних боргів відображається через кредит рахунку 38 “Резерв сумнівних боргів” у взаємозв’язку з рахунками,

що фіксують витрати, тоді як списання сумнівної заборгованості чи зменшення резервів відображається через дебет цього ж рахунку у кореспонденції з рахунками, які реєструють дебіторську заборгованість або дохід [4].

Для зручності відображення інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності, де резерв сумнівних боргів має вплив на кожну окрему статтю (окрім немонетарної) поточної дебіторської заборгованості (якщо по них створювався резерв), можна відкрити на рахунку 38 аналітичні рахунки, що відображатимуть різні види сумнівних боргів. Проте, більшість підприємств (у тому числі й КП “Комунгосп” Делятинської селищної ради) створюють резерви лише з дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги передані (виконані, надані) покупцям. Попри те, що п. 2.9 П(С)БО 25 прямо вказується на необхідність коригування боргів на суми резервів [38], можливість вибірково підходити до їх створення щодо поточної дебіторської заборгованості закладена у стандарті десятому, де передбачено право обирати (звичайно ж з відповідним закріпленням у обліковій політиці) один з двох методів визначення сумнівних боргів підприємства, зокрема – це метод абсолютної величини сумнівної дебіторської заборгованості та метод використання коефіцієнта сумнівності [4].

КП “Комунгосп” Делятинської селищної ради застосовує спрощену форму звітності, і з огляду на критерії, що дозволяють (за масштабом діяльності) віднести його до малих підприємств, для визначення суми резерву поточної дебіторської заборгованості в його обліковій політиці було обрано метод абсолютної величини сумнівних боргів. Цей метод дозволяє встановлювати резерв сумнівних боргів в залежності від потреб і бажаних результатів для фінансової звітності. Він базується на індивідуальному аналізі кожного дебітора, чий борг вважається сумнівним згідно з певними критеріями, визначеними внутрішніми правилами підприємства. Для використання цього методу необхідно встановити критерії, за якими визначатимуться сумнівні борги, і провести аналіз на дату балансу для включення таких боргів до резерву.

У реалізації стратегій управління боргами дебіторів підприємства можуть використовувати гнучкість у встановленні критеріїв сумнівної заборгованості з

метою досягнення певних цілей (не завжди продиктованих економічною доцільністю) щодо резервування. Якщо підприємство ставить перед собою завдання зменшення суми резерву сумнівних боргів, то менеджмент може встановити жорсткі критерії, що ускладнить включення боргів до резерву. Прикладом жорсткого критерію є порушення проти підприємства процедури банкрутства (а подекуди і визнання банкрутом). І навпаки, якщо підприємство має намір збільшити суму резерву сумнівних боргів, встановлення більш м'яких критеріїв (прострочення заборгованості більше ніж на 30 днів) дозволить включати більше боргів до резерву. Ці критерії можуть бути виправдані принципом обачності, однак вони також можуть слугувати засобом маніпулювання фінансовою звітністю.

Маніпулювання критеріями сумнівної заборгованості може мати серйозні наслідки для фінансової звітності, зробивши її менш достовірною. Наприклад, встановлення жорстких критеріїв може призвести до того, що значна частина сумнівної заборгованості не буде включена до резерву, що в свою чергу може спричинити переоцінку активів та недооцінку ризиків. З іншого боку, встановлення м'яких критеріїв може призвести до надмірного збільшення суми резервів і негативно вплинути на чистий прибуток, що, в свою чергу, може викликати негативну реакцію інвесторів та кредиторів. А з огляду на те, що КП "Комунгосп" Делятинської селищної ради не веде облік податкових різниць, (його дохід складає до 40 мільйонів гривень на рік) виникає ризик негативної податкової оптимізації.

Таким чином, вплив критеріїв, за якими визначають розмір сумнівної заборгованості, на систему управління підприємством залежить від ряду факторів, включаючи фінансові, економічні та стратегічні. Управління сумнівною заборгованістю вимагає уваги до стратегічного планування та розгляду можливих наслідків для репутації. А репутація підприємства частково залежить від якості фінансово-економічних показників, що характеризують стан та результативність діяльності підприємства, які відображені у фінансовій звітності.

2.3. Підсумкове зведення інформації про дебіторську заборгованість: реєстри та формування фінансової звітності

Форма бухгалтерського обліку є фундаментальним аспектом фінансового управління підприємством, що визначає спосіб фіксації, узагальнення та подання облікової інформації [9, с 15]. Ця форма представляє собою систему реєстрів, яка об'єднує різноманітні бухгалтерські записи і відображає фінансові операції та стан підприємства [27, с 496].

Вибір конкретної форми бухгалтерського обліку є відповідальним завданням для керівництва підприємства і зазвичай здійснюється з урахуванням декількох важливих аспектів. Перш за все, це включає додержання єдиної системи бухгалтерського обліку, встановленої законодавством або стандартами бухгалтерського обліку, що дозволяє забезпечити стандартизацію та порівнянність фінансової інформації [26, с 20].

Крім того, підприємство має враховувати особливості своєї діяльності при виборі форми обліку. Наприклад, різні галузі мають свої власні особливості щодо обліку витрат, доходів, активів та зобов'язань, і форма обліку повинна відповідати специфіці цієї галузі.

Також важливим аспектом є технологія обробки облікових даних. Сучасні підприємства все частіше використовують комп'ютеризовані системи обліку, що дозволяють автоматизувати процеси збору, обробки та аналізу фінансової інформації. Вибір форми обліку повинен враховувати також можливості технологічного забезпечення та інформаційних систем підприємства [8, с 46]. Тому, форма бухгалтерського обліку є важливим елементом фінансового управління підприємством, який обирається з урахуванням законодавчих вимог, специфіки галузі та можливостей технологічного забезпечення. Від цього вибору залежить ефективність та достовірність бухгалтерського обліку, що впливає на прийняття стратегічних рішень та фінансовий стан підприємства.

КП “Комунгосп” Делятинської селищної ради використовує журнальну форму обліку з частковою автоматизацією облікових процесів за окремими ділянками обліку. Облікові реєстри є основним інструментом бухгалтерського обліку, який використовується для систематичного зберігання та обробки інформації про фінансові операції підприємства. Ці реєстри можуть приймати різні форми, такі як книги, відомості, журнали та інші документи [39]. Реєстри бухгалтерського обліку фіксують господарські процеси у порядку, в якому вони відбуваються, що дозволяє вести точний облік та відстежувати хронологію подій. Систематичне групування інформації в облікових реєстрах дозволяє формувати фінансові дані відповідно до різних категорій або параметрів, що спрощує аналіз та використання цих даних у подальшому. Облікові реєстри комбінують різні підходи до зберігання інформації (хронологія, групування, підведення підсумків з даних), щоб забезпечити більш ефективне узагальнення та аналіз господарських чи фінансових операцій.

Інформація про господарські операції підприємства за певний звітний період (квартал, два –, три квартали, та рік) збирається та зберігається в облікових реєстрах. Ця інформація включає в себе записи про всі фінансові транзакції, які відбулися протягом зазначеного періоду та які були пов’язані з виникненням і погашенням дебіторської заборгованості. Зокрема, різноманітні фінансові операції, такі як розрахунки з постачальниками та підрядниками за виданими авансами; з покупцями та замовниками за передані активи; з різними дебіторами за векселями, а також за податковими активами, систематизуються у Журналі 3 та у відповідних відомостях (3.1, 3.2, 3.4.) аналітичного обліку до нього [39].

Цей журнал має два розділи, де у першому розділі за кредитом рахунків з обліку дебіторської заборгованості вносяться засоби з відомостей 3.1 (аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками за передані активи 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”), 3.2 (аналітичного обліку поточної дебіторської заборгованості 37 “Розрахунки з різними дебіторами”) та 3.4. (аналітичного обліку заборгованості дебіторів забезпеченої векселями 182

“Довгострокові векселі одержані”, 34 "Короткострокові векселі одержані"). Іноді необхідно більший ступінь деталізації показників фінансової діяльності підприємства за окремими об'єктами обліку. Однак у журналах обліку пряме забезпечення аналітичної деталізації може бути складним або навіть неможливим. У таких випадках використовуються допоміжні відомості, які служать для групування або накопичення даних з первинних документів за необхідним аналітичним розрізом. Ці відомості, також відомі як аркуші-розшифровки, дозволяють систематизувати інформацію за певними параметрами обліку. Після групування даних у допоміжних відомостях, підсумкові показники заносяться до відповідних журналів обліку [39].

Цей підхід дозволяє забезпечити необхідний рівень аналітичної деталізації в облікових документах, що зберігаються та використовуються для складання фінансової звітності. Використання допоміжних відомостей дозволяють підприємствам ефективно управляти своєю фінансовою діяльністю.

Після того як дані про господарські операції відображені у облікових регістрах, вони використовуються для складання фінансової звітності. Фінансова звітність є структурованим звітом, який представляє фінансовий стан та результати діяльності підприємства за певний період. Ці звіти, такі як баланс, звіт про фінансові результати та інші, надають усім зацікавленим сторонам (інвесторам, кредиторам, органи державного фінансового контролю та внутрішнім менеджерам підприємства, інформацію про фінансову діяльність та фінансовий стан підприємства [40].

Будова фінансової звітності у розрізі статей наводиться в додатках 1 і 2 до НП(С)БО 1. Цим стандартом визначено, що стаття – це окремий елемент конкретної форми звіту, який відповідає двом критеріям, що наведені в стандарті – інформація має бути суттєвою (її відсутність впливає на управлінських рішення), оцінка статті можна достовірно визначити вартісну величину що має бути відображена в статті [10, 40]. Також, положенням визначено право наводити додаткові статті, якщо вони відповідають згаданим критеріям та наводяться у переліку додаткових статей фінансової звітності [10].

Тож окремі складові дебіторської заборгованості є статтями, а інші додатковими статтями, що відображаються підприємством у фінансовій звітності за потреби та суттєвості інформації для прийняття рішень (табл 2.6).

Таблиця 2.5

Інформація про дебіторську заборгованість за статтями балансу

Зміст статей балансу				
стаття	шифр	зміст	основна	додаткова
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	заборгованість, яка буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу	+	
Векселі одержані	1120	Заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги), яка забезпечена векселями		+
Дебіторська заборгованість за продукцію товари, роботи, послуги	1125	Заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги) без урахування сумнівних боргів (нетто)	+	
Дебіторська заборгованість за розрахунками за виданими авансами	1130	Суми попередньої оплати здійсненої на користь інших підприємств (постачальників та підрядників)	+	
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1135	заборгованість фінансових і податкових органів перед підприємством, та/або переплата за податками	+	
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140	суми нарахованих дивідендів, процентів		+
Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	1145	заборгованість пов'язаних сторін		+
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	суми грошових коштів, які підприємство очікує отримати від дебіторів, але які не можуть бути віднесені до окремих статей дебіторської заборгованості.	+	

Але, інформація про дебіторську заборгованість міститься не лише у звіті про фінансовий стан підприємства в основних та додаткових статтях наведених в таблиці 2.5. Окремі показники дебіторської заборгованості відображаються у інших формах фінансової звітності.

Так, у статті 2180 “Інші операційні витрати” звіту про фінансові результати у тому числі з іншими витратами відображаються і відрахування на створення резерву сумнівних боргів та списана безнадійна дебіторська заборгованість відповідно. Ці витрати визнаються у зв’язку з потенційними втратами, які можуть виникнути внаслідок непогашення боргів дебіторами та включають резервування коштів для їх майбутнього покриття або списання сум, які визнано безнадійними.

Важливо зазначити, що у звіті про рух грошових коштів у статті 3550 “Зменшення (збільшення) оборотних активів” зміни в дебіторській заборгованості за розрахунками з податків і обов’язкових платежів, які стосуються оплати податків і внесків до бюджету, не враховуються. Це означає, що зміни в цих показниках, які виникають внаслідок операцій з оплати податків і платежів, не впливають на звітність щодо оборотних активів [40].

Якщо інформація, яка пов’язана з іншими видами дебіторської заборгованості в складі статті “Зменшення (збільшення) оборотних активів” є суттєвою, підприємство може додатково навести окремі статті, щоб детальніше розкрити цю інформацію. Зокрема, якщо існує значна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, то підприємство може включити додаткові статті 3553 “Збільшення (зменшення) дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги” та 3554 “Зменшення (збільшення) іншої поточної дебіторської заборгованості”, що забезпечує повне розкриття цієї інформації.

Розкриття інформації про дебіторську заборгованість у примітках до фінансової звітності є важливим елементом для забезпечення прозорості та повноти фінансової звітності підприємства. Перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості, що передбачає розкриття інформації про довгострокову дебіторську заборгованість та ідентифікацію дебіторів, які заборгували підприємству на тривалий період. Надається детальна інформація про поточну дебіторську заборгованість, розкрита за різними видами продукції, товарів, робіт, послуг та класифікована за строками непогашення.

Також, тут наводиться методологія, за якою визначається величина резерву сумнівних боргів, що відповідає стандартам бухгалтерського обліку, інформація про залишок резерву сумнівних боргів за різними статтями поточної дебіторської заборгованості, а також про його утворення та використання протягом звітного року.

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІТИЧНІ ПРОЦЕДУР В УПРАВЛІННІ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ: МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Аналітичні методи в оцінці дебіторської заборгованості: теорія, методика та практика

Аналіз фінансової звітності підприємства спрямований на оцінку його фінансової діяльності за певний період і визначення його поточного фінансового стану [41, с. 22]. Для проведення такого аналізу використовуються різноманітні методики аналітичного дослідження, які складаються з конкретних способів та правил для ефективного виконання цієї роботи. Як зазначають М. Р. Лучко, С. М. Жукевич, А. І. Фаріон методика аналізу господарської діяльності включає в себе технічні прийоми та способи аналізу, які допомагають виявити ключові аспекти фінансової діяльності підприємства [41, с. 22].

У рамках аналізу фінансової звітності підприємства використовуються різноманітні методи та прийоми для оцінки впливу різних факторів на результати його господарської діяльності та розрахунку необхідних резервів. Серед них важливе місце займають порівняння, зведення, групування, а також метод елімінування, який включає спосіб ланцюгових підстановок, абсолютних та відносних різниць. У деяких випадках застосовуються методи економіко-математичного моделювання, зокрема регресійний і кореляційний аналіз, а також кластерний аналіз. Практично використовуються різні підходи, зокрема горизонтальний, вертикальний, трендовий, а також аналіз відносних показників, порівняльний та факторний аналіз. Кожен з цих методів та прийомів дозволяє отримати глибоке розуміння фінансового стану підприємства та його перспектив [42, с. 33].

У залежності від цілей, які визначаються аналітичним характером фінансового аналізу та потребами зацікавлених у його результатах користувачів, використовуються різноманітні підходи та набори показників. Особливу увагу

приділяють таким видам показників, як абсолютні показники, що дозволяють здійснити докладний аналіз джерел фінансування, напрямків їхнього використання та отриманого прибутку, а також порівняльні процентні показники для виявлення відхилень у важливих фінансових статтях. Додатково використовуються згадані вище горизонтальний та вертикальний аналізи, у порівнянні з конкурентами та середньогалузевими показниками, а також розрахунок фінансових коефіцієнтів. Застосування цих методів дає змогу не лише виявити тенденції у фінансовій діяльності, але й здійснити об'єктивну оцінку стану та перспектив розвитку підприємства [44].

Структурно-логічні схеми в науковому контексті відіграють важливу роль у систематизації та візуалізації наукової інформації. Вони дозволяють систематизувати та представити дані у вигляді логічно впорядкованих структур, що сприяє кращому зрозумінню та аналізу матеріалу. Волкова, Р.М. Волчек, О.М. Гайдаєнко та ін. систематизували класифікаційні ознаки прийомів аналізу [44, с 46]. Запропонована ними структурно-логічна схема наводиться нами без змін на рисунку 3.1. Це найбільш повна та деталізована класифікація, яка дає методичні вказівки щодо видів та класифікаційних ознак прийомів, які застосовуються в аналізі. Більше того, в запропонованій авторами класифікації чітко визначено для яких саме досліджень застосовуються ті чи інші прийоми.

Одним із важливих компонентів наведеної класифікації є загальнонаукові прийоми, які допомагають у розумінні та аналізі наукової інформації. Серед таких прийомів можна виділити аналіз, який полягає в розчленуванні цілого на складові елементи, та синтез, що передбачає з'єднання окремих елементів у єдине ціле. До загальнонаукових прийомів також відносяться: індукція, яка передбачає узагальнення знань від окремих фактів до загальних висновків та дедукція, яка включає в себе висновки, що прямують від загальних положень до окремих складових. Спостереження та вимірювання є також важливими прийомами, які допомагають отримати об'єктивну інформацію про об'єкти та явища дійсності.

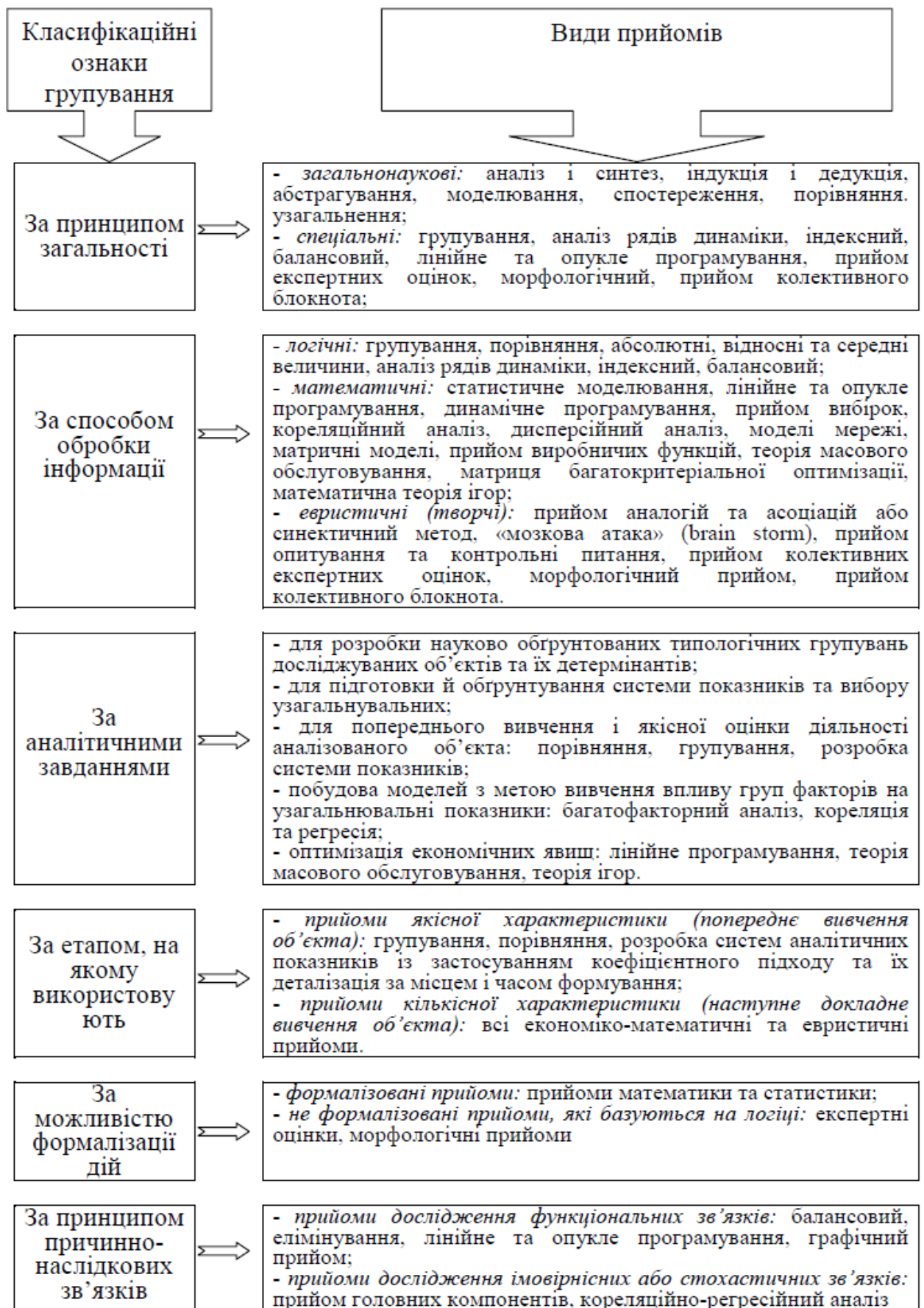

Рис. 3.1 Класифікаційні ознаки та прийоми аналізу [44, с 46].

Проте, у практичній діяльності при проведенні аналізу показників фінансової звітності Порівняння та абстрагування дозволяють встановлювати подібності та розходження між предметами та явищами, а також виділяти суттєві аспекти для подальшого аналізу. Таким чином, загальнонаукові прийоми є важливим інструментом у науковому дослідженні, які допомагають систематизувати, аналізувати та узагальнювати інформацію для отримання нових знань та висновків. А основним інструментом у прикладній оцінці ефективності використання операційних ресурсів “живого” підприємства важливими є групування, порівняння, створення аналітичних показників за допомогою коефіцієнтного підходу, а також їх деталізація в залежності від місця і часу їх утворення. Вони представляють собою складний процес аналізу фінансової інформації, що забезпечує отримання всебічного уявлення про фінансовий стан підприємства та його динаміку [44, с 47].

Групування передбачає класифікацію фінансових даних за певними критеріями для утворення структурованих груп чи категорій, що спрощує їх подальший аналіз [45, с 120].

Порівняння полягає у зіставленні фінансових показників між різними періодами чи між різними підприємствами для виявлення тенденцій, ризиків та можливостей [45, с 107].

Розробка систем аналітичних показників з коефіцієнтним підходом передбачає використання різних числових величин, які відображають співвідношення між показниками фінансової звітності та допомагають у зрозумінні фінансового стану підприємства [43].

Деталізація за місцем і часом формування аналітичних показників означає розгляд їх змінності залежно від різних періодів чи регіонів, що дозволяє виявити фактори, що впливають на їх формування та динаміку [42, с 34]. Усі ці підходи використовуються для отримання об'єктивної та комплексної інформації про фінансовий стан підприємства та виявлення ключових тенденцій для прийняття ефективних управлінських рішень.

Методи групування, порівняння, розробки систем аналітичних показників з використанням коефіцієнтного підходу та їх деталізація за місцем і часом формування істотно впливають на аналіз дебіторської заборгованості. Використовуючи згадані методи в управлінні операційними ресурсами підприємства, можна систематизувати та класифікувати фінансові дані з обліку дебіторської заборгованості, що сприяє отриманню зрозумілої та комплексної карти фінансового стану підприємства. Так, групування дозволяє утворювати категорії дебіторів за певними критеріями, такими як сфера діяльності, терміни погашення заборгованості чи сума заборгованості. Порівняння фінансових показників між різними періодами або між підприємствами допомагає виявити тенденції та ризики в поведінці дебіторів.

Розробка систем аналітичних показників з коефіцієнтним підходом спрощує оцінку ефективності управління дебіторською заборгованістю шляхом визначення відносних показників, таких як коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості чи коефіцієнт тривалості обороту дебіторської заборгованості. Натомість, деталізація аналітичних показників за місцем і часом формування дозволяє зрозуміти динаміку змін у структурі та обсязі дебіторської заборгованості відповідно до різних факторів, таких як економічна кон'юнктура, умови ринку та стратегії підприємства.

Таким чином, порівняння основним методом розрахунку показників аналізу ряду динаміки [50, с. 60] та першим етапом проведення аналітичної оцінки, з який стоїть в основі аналізу дебіторської заборгованості підприємства та визначення його впливу на фінансовий стан і спроможність забезпечувати власну виробничо-господарську дальність. Порівняння показників дебіторської заборгованості в часі характеризує динаміку їх зміни. Якщо, проводити порівняння за кілька звітних періодів, то отримаємо ряди динаміки, обробка яких, має свої особливості.

Динамічні ряди є інструментом аналізу змін у процесах та явищах протягом ряду періодів, дозволяючи відображати сукупність однорідних показників у конкретні відрізки часу [44, с. 54]. У процесі їх побудови показники

ряду порівнюються з вибраним базовим рівнем, утворюючи співвідношення кожної послідовної величини до попередньої. За часовим характером розрізняють інтервальні та моментні динамічні ряди [44, с 54]. Інтервальні ряди на зручні для аналізу дебіторської заборгованості, оскільки описують явища та процеси протягом визначених відрізків часу. Для побудови інтервального ряду краще підходять показники, які накопичуються за певний проміжок часу, Зокрема, це може бути обсяг витрат виробництва чи обсяг реалізації продукції за місяць, квартал, півріччя і т. д. Прикладом інтервального ряду є звіт про фінансові результати. У свою чергу, моментний ряди відображає розміри процесів та явищ на конкретну дату. Залишки запасів, залишок грошових коштів або залишок дебіторської заборгованості на останній день кожного місяця. Це пов'язано з тим, що подібні явища у господарському процесі не лише накопичуються, але і використовуються в первинному проміжку часу, у тому числі це стосується і дебіторської заборгованості. Тому, для порівняння їх з показниками, які мають накопичувальний характер необхідно застосовувати прийом середніх величин [41, с. 85; 50, с 60].

Аналіз моментного ряду динаміки дебіторської заборгованості КП “Комунгосп” Делятинської селищної ради наведено в таблиці 3.1

Таблиця 3.1

**Аналіз характеру динаміки зміни дебіторської заборгованості КП
“Комунгосп” у період 2016 -2020 р.р.**

Показник		Рік				
		2019	2020	2021	2022	2023
Залишок дебіторської заборгованості на кінець року (тис грн)		159	164	213	381	516
Абсолютний приріст (ΔA)	ланцюговий (тис грн)	-	5,00	49,00	168,00	135,00
	базисний(тис грн)	-	5,00	54,00	222,00	357,00
Темп росту (T_p)	ланцюговий	-	1,0314	1,2988	1,7887	1,3543
	базисний	-	1,0314	1,3396	2,3962	3,2453
Темп приросту (T_{np})	ланцюговий	-	0,0314	0,2988	0,7887	0,3543
	базисний	-	0,0314	0,3396	1,3962	2,2453
Абсолютне значення 1% приросту ($A\%$)	(тис грн)	-	1,59	1,64	2,13	3,81

З проведеного розрахунку за методикою наведеною у додатку А3 можна зробити певні висновки про властивості динамічного ряду. Абсолютний приріст визначається як різниця між поточним та попереднім значеннями показника, що дозволяє встановити конкретну кількість зміни величини протягом періоду. Темп росту відображає зміну величини відносно попереднього періоду у відсотковому вираженні, що дозволяє оцінити темпи зростання або зниження показника. Обидва показники допомагають аналізувати та розуміти динаміку показників у контексті їх розвитку в часі.

Якщо уважно проаналізувати дані отримані в таблиці 3.1, то ми можемо побачити властивості абсолютного приросту:

- сума ланцюгових показників абсолютного приросту дає базисний ріст відповідного року;
- різниця поточного і попереднього базисного абсолютного росту дає абсолютний приріст відповідного року.

Темп росту також має свої властивості:

- добуток ланцюгових показників росту показує базисний ріст відповідного року;
- частка від ділення поточного базисного показника темпу росту на попередній дає ланцюговий ріст відповідного року

Взаємозв'язок між цими двома типами показників полягає в тому, що ланцюгові показники визначаються на основі базисних. Ланцюгові показники відображають тенденції зміни показника відносно попереднього періоду, а базисні значення надають початкову точку для цього порівняння. Таким чином, аналізуючи обидва типи показників, можна отримати комплексне уявлення про динаміку даних і зрозуміти, як вони розвиваються в часі. Застосування цих властивостей для цілей управління допомагає виявити тенденції у зростанні чи зменшенні заборгованості та оцінити її вплив на фінансовий стан підприємства. Різниця поточного і попереднього базисного абсолютного росту, яка дає абсолютний приріст відповідного року, дозволяє зрозуміти, які саме фактори впливають на зміни у рівні дебіторської заборгованості та чи є вони стійкими.

Маючи динамічний ряд показника дебіторської заборгованості можемо визначити середні значення цього показника, а також середній ріст та приріст.

$$\overline{\Delta A} = \frac{\sum \Delta A_{\text{лан}}}{t} = \frac{\Delta A_{\text{баз}}}{t} = \frac{375000}{4} = 89025$$

В середньому приріст дебіторської заборгованості КП “Комунгосп” за останні чотири роки був на рівні 89025 грн.

Відсоткове значення середнього росту можна порахувати наступним чином:

$$\overline{T}_p = \sqrt[t]{\frac{X_i}{X_{i-1}}} \times 100 = \sqrt[4]{\frac{516000}{156000}} \times 100 = 134,22 \%$$

Дане значення показує, що в середньому дебіторська заборгованість складає 134,22 % а середній темп приросту 34,22 % щороку. Цей показник можна використати для оцінки рівня виконання планових показників.

Зокрема, КП “Комунгосп” планувало скоротити темпи росту дебіторської заборгованості на кінець 2023 року на 12 %. Розрахуємо, який мав би бути середній ріст даного показника:

$$\overline{T}_p^{\text{план}} = \sqrt[4]{\frac{(100 - 12)}{100}} \times 100 = 96,85\%$$

Якщо від планового середнього росту відняти фактичний середній ріст, то отримаємо відсоток виконання (недовиконання плану).

$$96,85 - 134,22 = -37,36\%$$

Виходить, що підприємство не виконує планові показники зі скорочення середнього росту дебіторської заборгованості на 37,36 %.

Також, маючи динамічний ряд, можемо застосовувати елементарні методи прогнозування визначаючи тенденцію зміни досліджуваного показника. Для цього потрібно підготувати динамічний ряд, згладжуючи розмах динаміки. Найпростіший спосіб згладити розмах динаміки шляхом застосування ковзної середньої з трьох послідовних періодів. Розрахунок ковзної середньої наведено в таблиці 3.2. Крім того, послідовно підставляючи значення останньої ковзної

середньої динамічного ряду в наступний звітний період отримуємо можливість розрахувати наступну ковзну середню.

Таблиця 3.2

Аналіз тенденції зміни динаміки дебіторської заборгованості КП “Комунгосп” у період на прогнозний період 2024-2027 р.р.

Показник	Минулий період					Прогнозний період			
	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Залишок дебіторської заборгованості на кінець року тис грн.	159,00	164,00	213,00	381,00	516,00	370,00	422,33	436,11	409,48
Ковзні середні	-	178,67	252,67	370,00	422,33	436,11	409,48	422,64	-

Таким чином можна екстраполювати показники останнього звітного періоду на майбутній період. Якщо отримані значення в таблиці 3.2 відобразити у графічному форматі, то можна побачити лінію тренду, або орієнтовний напрямок руху дебіторської заборгованості КП “Комунгосп” у найближчі звітні періоди (рис. 3.2)

Рис. 3.2. Прогноз динаміки дебіторської заборгованості КП “Комунгосп”

З рисунка 3.2 можна зробити висновки, що дебіторська заборгованість на досліджуваному підприємстві буде залишатись у межах 400 тис грн на кінець кожного року. Тому надзвичайно важливо з'ясувати який вплив даний показник має на ефективність операційної діяльності та стійкість фінансового стану підприємства. Для цього потрібно провести аналіз операційних фінансів даного підприємства.

3.2. Дебіторська заборгованість та аналіз операційних фінансів підприємства

Основний операційний показник на який маємо звернути увагу – це тривалість обороту дебіторської заборгованості, або його ще називають дні інкасації. Якщо глянути в баланс КП “Комунгосп” то сума дебіторської заборгованості на кінець 2023 року складає 516 тис грн. (табл. 3.1). Нами уже з'ясовано у попередніх параграфах, що дебіторська заборгованість – це сума неоплачених рахунків-фактур. Це усі послуги, які надані КП “Комунгосп”, але ще не оплачені його клієнтами. Проте, питання днів інкасації дебіторської заборгованості ще не розглядалися в рамках нашого дослідження.

Отже, дні інкасації це кількість днів у звітному періоді, які клієнти не платять підприємству. Або іншими словами, можна сказати, що сума дебіторської заборгованості це сума товарів, що були продані за останні «X» днів.

Для розуміння економічного змісту цього показника потрібно розглянути такий інтуїтивний приклад:

“якщо виручка впродовж року складає 100 тис грн а дебіторська заборгованість складає 50 тис грн, то останні півроку підприємство не отримувало грошей від реалізованих послуг”

По-іншому:

“якщо підприємство надає послуг на 360 тис грн на рік, і їй потрібно три місяці, щоб стягнути, борг з клієнта, то значить її дебіторська заборгованість складає 90 тис грн, так як одnodенна виручка від реалізації складає 1000 грн.”

Отже, тривалість обороту дебіторської заборгованості є надзвичайно важливим економічним показником [46, 47, 48], а щоб його порахувати нам потрібна формула (3, 1):

$$T_{o.d.z} = \frac{CPBD \times 365}{BP}, \text{ або } T_{o.d.z} = \frac{CPBD}{\left(\frac{BP}{365}\right)}, \quad (3, 1)$$

де CPBD – середньорічна вартість дебіторської заборгованості;

$T_{o.d.z}$ – тривалість одного обороту дебіторської заборгованості;

BP – виручка від реалізації

Знаючи це, звернемося до звіту про фінансові результати та балансу КП “Комунгосп”. Так у 2023 році, як видно з таблиці 3.3, є два основні маркери, які ми використовуємо для визначення цього показника – чистий дохід від реалізації послуг 2936 тис грн, а дебіторська заборгованість 649 тис грн (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Ключові маркери оцінки дебіторської заборгованості КП “Комунгосп” у 2023 р

Баланс (тис грн)	2023	Звіт про фінансові результати (тис. грн)	2023
Гроші та їх еквіваленти	123	Виручка від реалізації	1 572
Дебіторська заборгованість за надані послуги	516	Собівартість реалізації	1 440

Тепер необхідно визначити ключову інформацію, носієм якої є розмір дебіторської заборгованості і яка є важливою для управління підприємством [42]:

Перша важлива інформація, – це те, що підприємство продало послуги та отримало дохід, але ще не перевело дохід у грошові кошти;

По-друге – це інформація про те, скільки часу в середньому платять клієнти підприємству.

Тепер, якщо ми обчислимо тривалість обороту дебіторської заборгованості, то отримаємо приблизно 120 днів.

$$\frac{\text{СРВД}}{\left(\frac{\text{ВР}}{365}\right)} = \frac{516}{\left(\frac{1572}{365}\right)} = \frac{516}{4,3} = 120$$

Взагалі, варто б брати середньорічний розмір дебіторської заборгованості, для більш точного розрахунку. Проте, і виручку від реалізації послуг варто враховувати лише отриману на умовах післяплати [41, 42, 43]. Однак, спрощена форма фінансової звітності досліджуваного підприємства на дає можливості такого глибокого занурення в числа. Але для обґрунтування теорії і практики використання аналітичної інформації про дебіторську заборгованість в управлінні підприємством цього і не потрібно. Пораховані значення і так дають наочне уявлення, щодо того, які управлінські аспекти пов'язані зі зміною розміру дебіторської заборгованості КП “Комунгосп”

Так застосовуючи згаданий розрахунок можна визначити тривалість погашення дебіторської заборгованості за кілька років (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Динаміка дебіторської заборгованості КП “Комунгосп” за 2020-2023 р

Баланс (тис грн)	2020	2021	2022	2023
Дохід з реалізації послуг	759	923	991	1572
Дебіторська заборгованість	164	213	381	516
Середньоденний дохід	2,1	2,5	2,7	4,3
Тривалість дебіторської заборгованості	78	85	141	120

З таблиці 3.4 видно те, що клієнти КП “Комунгосп” щороку затримують платежі на триваліший термін. На початку підприємство збирало борги за 78 днів, а у 2021 р. уже збирало через 85 днів. Приріст склав 7 днів. Якщо компанія

затримує збір оплати на 7 днів, це може призвести до втрати 17 500 грн у поточному році, враховуючи, що щоденні продажі у цьому році склали 2500 грн. Різниця у 2023 році уже досягла 42 дні, що за одноденного доходу у сумі 4300 грн виливається у шалені втрати у сумі 180600 грн. Іншими словами, кожен день затримки платежу може коштувати компанії 4300 грн в упущеній вигоді.

Згідно з інформацією про політику оплати отриманою з підприємства, відстрочки на платежі усім клієнтам не мали б перевищувати 70 днів і 80 днів для деяких (в основному лише виконком Делятинської селищної ради має таку привілею). Зважаючи на це, можна визначити середню планову кількість днів затримки оплати, яка становить близько 75 днів, що вказує на певний рівень, який може впливати на ліквідність та фінансову стабільність підприємства і який є нормативним значенням для управлінського персоналу.

Внаслідок зміни затримки в оплаті з 78 днів у 2020 році до фактичних 120 днів у 2023 році відбувається збільшення тривалості погашення дебіторської заборгованості на 42 дні. При розрахунку вартості цієї затримки за допомогою щоденних продажів, які становлять 4300 грн, виявляється необхідність додаткових 180600 грн для компенсації втрати прибутку. У разі виконання політики оплати протягом 78 днів, дебіторська заборгованість зменшилася б на цю суму. Таким чином, замість попередніх 516000 грн, заборгованість склала б лише 335400 грн. А оскільки баланс полягає у тому, що зменшення потреб у розмірі активів обов'язково викликає зменшення потреб розміру їх джерел на ту ж величину, то це призвело б до зменшення суми додаткового капіталу, який додатково залучається інвестором для компенсації браку грошових коштів в обороті. А якщо інвестор надалі відмовиться вносити кошти понад розмір зареєстрованого капіталу, то потреби кредитування від банку може і не виникати.

Таким чином, зміна політики оплати може вплинути на фінансове становище компанії через зміну дебіторської заборгованості та сторони активів та зобов'язань. Тут важливо розуміти фінансові наслідки затримки платежів для КП “Комунгосп”.

З таблиці 3.5 зрозуміло, три основні наслідки, які має для спроможності фінансувати свою діяльність дебіторська заборгованість. Ці наслідки є концептуальними для управління ресурсами [41, 42, 43, 45].

Таблиця 3.5

Фінансові наслідки дебіторської заборгованості КП “Комунгосп” за 2020-2023

Balance (тис грн+A2:G21н)	2020	2021	2022	2023	
Грошові кошти)	74	38	98	123	
Дебіторська заборгованість	164	213	381	516	$516000-180600=$ 335400
Inventory (запаси)					
Інше	46	26	8	18	$(120-78)*4300=$ $= 180600$
Оборотні активи	284	277	487	657	
Необоротні активи	1 463	2 697	2 146	2 107	
Всього активів	1 747	2 974	2 633	2 764	2583400
кредиторська заборгованість перед постачальниками					
кредиторська заборгованість перед бюджетом	21	81	38	103	
Інші зобов'язання					
Позики банків					
Поточні зобов'язання	21	81	38	103	
Довгострокові борги					
Внесений капітал	3382	3382	3382	3382	
Додатковий капітал	527	1825	1543	1543	-180600
Прибуто (непокріті збитки)	-2183	-2314	-2321	-2264	
Власний капітал	1 726	2 893	2 604	2 661	
Сума усіх джерел капіталу	1 747	2 974	2 642	2 764	

По-перше, кожен день затримки має прямий вплив на потреби у фінансуванні КП “Комунгосп” та його фінансове здоров'я, оскільки дебіторська заборгованість веде до необхідності додаткового фінансування. Наприклад, в даному випадку, затримка платежів на 42 днів призводить до необхідності залучення додаткових 180 тис грн для компенсації браку грошових коштів.

По-друге, коли нам бракує коштів, то ми маємо розуміти, що дебіторська заборгованість це наш внутрішній резерв. Важливо враховувати, що 180 тис грн це великий обсяг додаткового фінансування в контексті загального обсягу кредиту, який компанія збирається отримати у банку. У нашому прикладі, 180 тис грн це сума, яка становить майже 18 % від загальної суми, яку КП

“Комунгосп” збирається отримати у банку (1 000 000 грн) у вигляді кредитної лінії, що підкреслює значення цієї затримки для фінансового стану компанії.

По-третє, потрібно звернути увагу на відповідальність за управління такими платежами. За кожною цифрою у фінансовій звітності стоїть конкретна людина. Це може бути проблемою управління, що виникає внаслідок складнощів у керуванні великим обсягом клієнтів, або це може бути питанням економічних можливостей цих клієнтів. Тобто можемо визначити дві причини, які можуть діяти по-черзі чи разом (рис. 3.3)

1 Кожен день затримки має прямий вплив на кредитні потреби компанії та її фінансове здоров'я

2 Дебіторська заборгованість є внутрішнім резервом компанії

3 Відповідальність за управління платежами варто розглядати детальніше:

- **недбалість чи неефективне управління з боку особи, яка відповідає за цей процес**
- **результат економічних обмежень або фінансових труднощів деяких клієнтів компанії**

Рис 3.3. Вплив дебіторської заборгованості на фінансове становище підприємства

Першою причиною може бути недбалість чи неефективне управління з боку особи, яка відповідає за цей процес [44, 46]. Вона може не вкладати достатньо зусиль у забезпечення своєчасного стягнення коштів від клієнтів, що призводить до затримок і проблем для компанії. Іншими словами, проблема полягає у внутрішніх процесах та підходах до управління, а не у фінансовій стабільності клієнтів.

Другою причиною може бути результат економічних обмежень або фінансових труднощів, з якими зіштовхуються деякі клієнти компанії. Вони можуть бути не в змозі оплатити рахунки вчасно через фінансові скрути чи

нестабільність у своєму бізнесі. У цьому випадку, проблема полягає в економічних факторах, які впливають на здатність клієнтів виконати свої фінансові зобов'язання перед компанією.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження теоретичних та методичних підходів до управління дебіторською заборгованістю, вивчення системи її обліку та аналізу на підприємстві, а також методів розвитку обліково-аналітичних джерел інформації для управління дебіторською заборгованістю, можемо зробити наступні висновки:

1. Вивчення проблеми управління дебіторською заборгованістю є актуальною для багатьох науковців у галузі бухгалтерського обліку та аналізу. Господарюючі суб'єкти часто надають відстрочки своїм клієнтам, що може призводити до накопичення заборгованості перед підприємством. Незважаючи на існуючі дослідження умов надання відстрочок та стягнення платежів, досить мало уваги приділяється організаційним та фінансовим аспектам управління цим видом активів. Однак на сучасному етапі розвитку теорії обліку і аналізу виникають важливі причини для актуалізації даної проблематики, зокрема значна частка дебіторської заборгованості в активах підприємства та різноманітність підходів до управління нею. Таким чином, вивчення цієї проблеми вимагає уваги до організаційних та обліково-аналітичних аспектів управління дебіторською заборгованістю, щоб розробляти ефективні стратегії розвитку та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

2. Результати дослідження вказують на важливість проведення детального аналізу сучасних підходів до класифікації дебіторської заборгованості в системі обліку та управлінні на підприємствах. Такий аналіз сприятиме систематизації підходів до класифікації, відповідно до сучасних вимог та особливостей управління. Порядок обліку дебіторської заборгованості на підприємствах регулюють національні стандарти бухгалтерського обліку, що підкреслює важливість однакового підходу до цього питання. Різні нормативно-методологічні документи, зокрема П(С)БО 10, встановлюють ключові критерії для класифікації дебіторської заборгованості, аналіз яких допомагає визначити її сутність та перспективи погашення. Інші методологічні регламенти, такі як

ПП(С)БО 1 та План рахунків, значно розширюють класифікацію, що дозволяє більш детально аналізувати структуру та ризики дебіторської заборгованості.

3. Вимоги щодо організації обліку дебіторської заборгованості підтверджуються Інструкцією 291, яка розширює розуміння функціоналу рахунку та надає додаткові деталі, уточнюючи процеси обліку цього фінансового активу. Вона зазначає, що сальдо на рахунках відображає не лише фінансову взаємодію з покупцями та замовниками, але і зобов'язання перед ними, розширюючи тим самим контекстуальне розуміння фінансового стану підприємства. Нормативні документи також регулюють методичні аспекти обліку дебіторської заборгованості та контролю її рівня, зокрема, Інструкція № 879 про інвентаризацію активів та зобов'язань та ПКУ. Ці документи надають детальні інструкції з інвентаризації дебіторської заборгованості та визначення її рівня, включаючи перевірку документів та записів, а також встановлення критеріїв та методів інвентаризації. Такий підхід сприяє правильному обліку та контролю за дебіторською заборгованістю, що є важливим аспектом фінансової стабільності та ефективності підприємства.

4. У ході дослідження було вивчено практичні аспекти синтетичного та аналітичного обліку дебіторської заборгованості в системі методичних підходів до облікової реєстрації. Результати аналізу показали, що застосування стандартизованого набору рахунків сприяє уніфікації бухгалтерського обліку та забезпечує консистентність (узгодженість) даних між підприємствами. Класифікація дебіторської заборгованості згідно з рекомендаціями П(С)БО 10 дозволяє ефективно систематизувати рахунки для обліку заборгованості відповідно до статей балансу. Такий підхід до обліку дебіторської заборгованості є важливим для забезпечення правильності фінансової звітності та раціонального управління фінансовими ресурсами підприємства. Результати дослідження можуть бути корисними для фахівців з обліку та фінансового управління при впровадженні ефективних практик обліку дебіторської заборгованості.

5. Дебіторська заборгованість є важливим елементом фінансового менеджменту підприємства, оскільки її аналіз та облік сприяють ефективному

управлінню фінансовими ресурсами. Прострочення платежів може викликати сумніви у платоспроможності клієнтів та створювати фінансовий ризик для підприємства. Дослідження сутності та управління сумнівними та безнадійними боргами є ключовим для розвитку бухгалтерської теорії та управління ресурсами підприємства. Методологічна основа для обліку такої заборгованості базується на П(С)БО 10, враховуючи сутність та оцінку сумнівності боргу. Розрахунок резерву сумнівних боргів має вагомий вплив на фінансові показники підприємства, що варто враховувати при управлінні.

6. Дослідження показує, що форма бухгалтерського обліку визначає спосіб фіксації та подання облікової інформації, що робить її ключовим аспектом фінансового управління підприємством. Вибір форми обліку повинен враховувати єдність системи обліку, специфіку галузі та можливості технологічного забезпечення. Використання облікових реєстрів сприяє точному обліку та відстеженню хронології фінансових операцій підприємства, спрощує аналіз та використання фінансових даних та допомагає у ефективному управлінні ресурсами. Відображення інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності та примітках до неї забезпечує прозорість та повноту фінансової звітності, а також надає детальну інформацію про резерв сумнівних боргів та заборгованість за різними видами та строками непогашення.

7. У рамках аналізу фінансової звітності підприємства застосовуються різноманітні методи та прийоми для оцінки впливу різних факторів на його господарську діяльність та розрахунку необхідних резервів. Використання методик аналітичного дослідження, які складаються з конкретних способів та правил, дозволяє здійснювати ефективний аналіз фінансового стану підприємства. При цьому методи елімінування, такі як порівняння, зведення, групування, та методи економіко-математичного моделювання, такі як регресійний і кореляційний аналіз, допомагають отримати глибоке розуміння фінансового стану підприємства. Взаємозв'язок між базисними та ланцюговими показниками відображається у використанні базисних значень як початкової точки для порівняння зі значеннями попередніх періодів, що допомагає

зрозуміти динаміку даних у часі та їх взаємозв'язок. Такий аналіз сприяє виявленню тенденцій у зростанні чи зменшенні дебіторської заборгованості та оцінює її вплив на фінансовий стан підприємства.

8. Аналіз впливу дебіторської заборгованості на фінансовий стан КП "Комунгосп" дозволяє зробити кілька важливих висновків щодо управління фінансовими потоками підприємства. Кожен день затримки платежів має значний вплив на потреби у фінансуванні та фінансову стабільність підприємства. Затримка платежів призводить до необхідності залучення додаткових грошових коштів для компенсації браку грошових коштів. Це свідчить про те, що своєчасне стягнення дебіторської заборгованості є критично важливим для підтримки нормальної діяльності підприємства. Дебіторська заборгованість є важливим внутрішнім резервом, який може бути використаний для фінансування поточних потреб підприємства, що дуже важливо для управління дебіторською заборгованістю та зменшення залежності від зовнішнього фінансування. Управління дебіторською заборгованістю вимагає відповідального підходу з боку менеджменту. За кожною цифрою у фінансовій звітності стоїть конкретна людина, яка відповідає за цей процес. Проблеми можуть виникати як через внутрішні управлінські недоліки, так і через економічні труднощі клієнтів. Недбалість або неефективне управління з боку відповідальних осіб можуть призводити до затримок у стягненні коштів, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства. Водночас економічні обмеження клієнтів, такі як фінансові скрути або нестабільність у їхньому бізнесі, можуть також бути причиною затримок платежів.

Таким чином, для забезпечення стабільного фінансового стану КП "Комунгосп" необхідно впроваджувати ефективні методи управління дебіторською заборгованістю, що включають як покращення внутрішніх управлінських процесів, так і врахування економічних можливостей клієнтів. Це дозволить мінімізувати затримки платежів, зменшити потребу у додатковому фінансуванні та підвищити загальну фінансову стійкість підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Mian, S. L., & Smith Jr, C. W. (1992). Accounts receivable management policy: theory and evidence. *The journal of finance*, 47(1), 169-200.
2. Selivanova, N., & Skitsan, M. (2017). Organizational and methodical aspects of receivables accounting. *ЕКОНОМІКА: реалії часу*, (1 (29), 2017), 107-116.
3. Майборода, О. Є., Косарева, І. П., Корабейнікова, І. О. (2018). Характеристика сутності та поняття дебіторської і кредиторської заборгованості. *Економіка і суспільство*, (15), 396-402.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>
5. Ганусич, В. О., Гурська, І. В. (2016). Облік дебіторської заборгованості: управлінський та організаційний аспекти. *Науковий вісник ужгородського університету. Серія: економіка*, (1 (1)), 441-445.
6. Марусич, О., Шарманська, В. (2022). Дескриптивні засади ведення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та її репрезентація у звітності. *Економіка та суспільство*, (35) URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1090/1047>
7. Писаревський І. М., Нохріна Л.А., Познякова О.В. (2008) Менеджмент організацій: Навчальний посібник. – Харків: ХНАМГ, – 133.
8. Бутинець Ф.Ф. та ін. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів [Ф.Ф. Бутинець та ін.]; під заг. ред. [і з передм.] Ф.Ф. Бутинця. – 8-ме вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП "Рута", 2009. – 912 с.
9. Фінансовий облік: навчальний посібник : [для студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти] / за ред. І. Ф. Баланюка, Н. І. Пилипів, Т. М. Гнатюка та колективу авторів. Електронне видання. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 650 с.

10. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

11. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений Наказ Міністерства фінансів України 30.11.1999 № 291 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

12. Онищенко В. Резерв сумнівних боргів 2022 (2022) Головбух URL : <https://www.golovbukh.ua/article/7246-rezerv-sumnvnih-borgv> (дата звернення: 12.03.2024)

13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Доходи», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 29.11.99. № 290 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>

14. Закон України Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. 16.07.1999., № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

15. Інструкції про службові відрядження в межах України та за кордон. 13.03.98 № 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0218-98#Text>

16. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань 02.09.2014 № 879. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0218-98#Text>

17. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток» затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.12.2000 № 353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01#Text>

18. Податковий кодекс України. Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

19. Гнатюк Т.М., Шкроміда, В.В. (2014). Актуальні аспекти нормативної регламентації аналізу господарської діяльності підприємств. Обліково-

аналітичне забезпечення господарської діяльності: монографія, Івано-Франківськ, 83-96.

20. Лист Державної податкової адміністрації України № 759/10/20-2117 від 27.01. 1998, щодо Методичних рекомендацій по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій.

21. Наказ Міністерства економіки України № 14 від 19.01.2006 р. про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства

22. Наказ Міністерства фінансів України № 170 від 14.02.2006, про затвердження Методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки

23. Рекомендації Центральної спілки споживчих товариств України, від 28.07.2006, Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств.

24. Зарудна Н. Я., Кундеус О. М., Яковець Т. А. (2016) Облік та нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності: Навчальний посібник. Тернопіль : ТАЙП, (2016). – 283 с.

25. Методичні рекомендації для складання фінансової звітності, Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433

26. Фінансовий облік : підручник; 3-тє вид., доп. та перероб. / Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, П. Н. Денчук [та ін.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 488 с.

27. Фінансовий облік : навчальний посібник / В. М. Краєвський, О. П. Колісник, Н. В. Гуріна та ін. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. – 616 с.

28. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік 1: підручник / Я.П. Іщенко, О.А. Подолянчук, Н.І. Коваль. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю. В. 2020. – 496 с.

29. Фінансовий облік і звітність : навчальний посібник / укладачі : С. І. Мельник, І. М. Горбан, Н. С. Марушко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 388 с
30. Сук Л.К., Сук П.Л. Фінансовий облік: Навч. посіб.-К.: “Знання”, 2015.- 647 с.
31. Фінансовий облік-1: конспект лекцій / укладач І. М. Бурденко. – Суми : Сумський державний університет, 2018. – 85 с.
32. Онищенко В. Відрядження: бухгалтерські проводки (2023) Головбух URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/7348-vdryadjennya-buhgaltersk-provodki> (дата звернення 07.04.2024 р.)
33. Бондаренко О, Онищенко В. Як видавати, обліковувати та оподатковувати підзвітні кошти (2023) Головбух URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/7738-pdzvtn-koshti-vidacha-oblk-ta-opodatkuvannya> (дата звернення 07.04.2024 р.)
34. Л. Безкоровайна Розрахунки з підзвітними особами: здійснюємо та обліковуємо (2022) Новий бюджетний облік, № 6 URL: <https://ibuhgalter.net/material/1353/26606> (дата звернення 07.04.2024 р.)
35. Наказ Міністерства фінансів України № 59 від 13.03.98 про затвердження Інструкції про службові відрядження в межах України та за кордон
36. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 “Фінансові інструменти” затверджене наказом Міністерства фінансів України № 559 від 30.11.2001 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text> (дата звернення 08.04.2024 р.)
37. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати” затверджене наказом Міністерства фінансів України № 318 від 31.12.99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> дата звернення 08.04.2024 р.)
38. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 “Спрощена фінансова звітність” затверджене наказом Міністерства фінансів України № 39 25.02.2000 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#n14> (дата звернення 08.04.2024 р.)

39. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку. Затверджено наказом Міністерства фінансів України № 356 29.12.2000 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356201-00#Text> (дата звернення 09.04.2024 р.)

40. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності. Затверджено наказом Міністерства фінансів України 28.03.2013 № 433 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13#Text> (дата звернення 11.04.2024 р.)

41. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник / М. Р. Лучко, С. М. Жукевич, А. І. Фаріон – Тернопіль:, ТНЕУ, – 2016 – 304 с.

42. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання. Посібник / В. В. Шкроміда, М. М. Василюк, Т. М. Гнатюк. – Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2016 – 219 с.

43. Корнилюк. Р. Коефіцієнтний фінансовий аналіз. Електронний ресурс. URL: <https://blog.youcontrol.market/koiefitsiientnii-finansovii-analiz/> (дата звернення 11.04.2024 р.)

44. Економічний аналіз: Навч. посібник. За ред. Волкової Н.А./ Н.А. Волкова, Р.М. Волчек, О.М. Гайдаєнко та ін. – Одеса: ОНЕУ, ротاپронт. – 2015. – 310 с.

45. Кулик А. Теорія економічного аналізу. (2018). Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: ДП «Вид. дім “Персонал”», - 452 С.

46. Отенко І. П. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / І. П. Отенко, Г. Ф. Азаренков, Г. А. Іващенко. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 156 с.

47. Міщук, Є. В., & Сідорова, І. І. (2018). Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості: проблемні аспекти. Інвестиції: практика та досвід, (2), 54-57.

48. Сарапіна, О. А., & Кірілкіна, О. Є. (2015). Методологічні основи аналізу дебіторської заборгованості. Глобальні та національні проблеми економіки, (3), 865-868.

49. Кручак Л. В. Методика аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством / Л. В. Кручак // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. - 2016. - Вип. 22. - С. 161-165. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_22_37.

50. Підгорний, А. З. (2001). Теорія статистики: навчальний посібник. Одеса: ОДЕУ. – 145 с.

ДОДАТКИ

Додаток А1

РАХУНКИ ДЛЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ		
Субрахунок	Назва	Призначення
ДОВГОСТРОКОВА ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ		
181	Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду	Даний субрахунок використовується, коли підприємство передає у фінансовий лізинг (оренду) майно. Умови фінансової оренди визначені НП(С)БО 14 "Оренда" і серед них – можливість викупу об'єкта орендарем за ціною нижчою за справедливую вартість об'єкта на момент придбання, набуття права власності на об'єкт після закінчення строку оренди. Здебільшого даний субрахунок використовується лізинговими компаніями
182	Довгострокові векселі одержані	Якщо підприємство отримало такий вексель від покупця з терміном погашення більше 12 місяців, то він відображається на цьому субрахунку. Дебіторка забезпечена векселем вважається більш надійною та зручною у фінансових операціях, так як вексель, наприклад можна передати третій особі, продати банку
183	Інша дебіторська заборгованість	Сюди потрапляють усі інші борги з понад 12-місячним строком погашення. Найчастіше це поворотна фінансова допомога, позики працівникам підприємства
1831	Довгостроковий вклад у спільну діяльність	Субрахунок призначений для обліку вкладів підприємства до спільної діяльності без створення юрособи за договором простого товариства (як матеріальних, так і трудовою участю) за умови, що договір укладений на строк більше року. У Плані рахунків відсутній, але введений Методрекомедаціями № 1873
ПОТОЧНА ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ		
Дебіторська заборгованість по розрахунках з покупцями		
341 (342)	Короткострокові векселі одержані в національній (іноземній) валюті	Якщо підприємство отримало вексель від покупця зі строком погашення менше 12 місяців, то він відображається на цьому субрахунку
361	Розрахунки з вітчизняними покупцями	Найбільш вживаний рахунок обліку дебіторки. Тут відображається дебіторка за переданими товарами, готовою продукцією, виконаними роботами, наданими послугами. Сума такої дебіторської заборгованості ведеться за вартістю, яка включає в себе повністю всю суму платежу, яку має сплатити покупець, у т.ч. непрямі податки, які входять до ціни (ПДВ, акциз). По цьому субрахунку передбачено нарахування резерву сумнівних боргів (п. 2.27 Методрекомедацій № 433)
362	Розрахунки з іноземними покупцями	Має те ж призначення, що і рахунок 361, але по ЗЕД-договорам. Дана заборгованість є монетарною і по ній перераховуються курсові різниці. По цьому субрахунку передбачено нарахування резерву сумнівних боргів (п. 2.27 Методрекомедацій № 433)
364	Розрахунки за гарантійним забезпеченням	Відображаються розрахунки за гарантійним забезпеченням, пов'язаним зі здійсненням операцій з деривативами, наприклад за форвардними контрактами
371	Розрахунки за виданими авансами	Ведеться облік заборгованості внаслідок попередньої оплати (авансу) сплаченого постачальнику. На цьому субрахунку ведеться облік як по внутрішнім, так і по ЗЕД-договорам. Сума боргу включає й суму непрямих податків (ПДВ, акциз), які були сплачені постачальнику
377	Розрахунки з іншими дебіторами	Також часто вживаний підприємствами рахунок. Тут ведеться облік поворотної фінансової допомоги до 12 місяців, інших видів короткострокових позик, у т.ч. працівникам. Може вестися облік по розрахункам з певних не основних для підприємства господарських операцій, наприклад доходів від здавання в оренду рухомого і нерухомого майна
Дебіторська заборгованість по розрахунках зі спільною діяльністю		
3771	Вклад у спільну діяльність	Ведеться облік вкладів за договором спільної діяльності без створення юридичної особи за умови, що він укладений на строк менше року. Субрахунок відсутній у Плані рахунків та введений Методрекомедаціями № 1873

Прод. додатку А

3772	Розрахунки по спільній діяльності	Ведеться облік розрахунків з спільною діяльністю без створення юрособи. Спільна діяльність може виступати як окремий суб'єкт господарювання з власним рахунком. Субрахунок рекомендований Методрекомедаціями № 1873
Дебіторська заборгованість по внутрішнім розрахункам		
372	Розрахунки з підзвітними особами	Ведеться облік розрахунків з працівниками, які мають скласти авансовий звіт (звіт про використання коштів виданих на відрядження або під звіт). Залишок по цьому субрахунку означає наявність невідзвітованої суми у працівника підприємства
Дебіторська заборгованість по іншим розрахункам		
373	Розрахунки за нарахованими доходами	Тут нараховуються борги підприємству за банківським відсотками, дивідендами, а також роялті (це платіж за використання нематеріальних активів)
374	Розрахунки за претензіями	Нараховується борг постачальника чи покупця за штрафами, пенями, неустойками, іншого роду претензіями. Вони мають бути обумовлені або договором, або судовим рішенням
375	Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	Нараховується борг по сумі завданих збитків, якщо винна особа встановлена. Підставою може бути розписка особи про відшкодування збитків, судове рішення, результати інвентаризації у матеріально відповідальній особі
378	Розрахунки з державними цільовими фондами	Тут ведеться облік заборгованості Пенсійного фонду по таким виплатам як лікарняні, декретні, допомога на поховання, допомога через нещасний випадок на виробництві. Відобразити заборгованість можна після подачі заяви-розрахунку до Пенсійного фонду
379	Розрахунки за операціями з деривативами	Залишок по цьому субрахунку – призначений для обліку розрахунків за операціями з деривативами, наприклад форвардними контрактами. Однак у кінці місяця субрахунок має бути закритий шляхом списання сальдо на рахунки доходів і витрат – виходить, що дебіторської заборгованості за такими операціями виникати не повинно

Додаток А2.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ				
№	Зміст операції	Дт	Кт	Сума
Виникнення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги				
1	Визнання доходу від реалізації продукції (товарів, робіт і послуг), у т.ч. сума ПДВ	361	701 (702,703)	12000
		701 (702, 703)	641	2000
2	Перерахування авансу в майбутню поставку товарів, робіт, послуг, у т.ч. сума ПДВ	371	311	6000
		644.2	644.1	1000
		641	644.2	1000
3	Визнано дохід від здавання в оренду приміщення	377	713	3000
4	Нараховано відсотки по банківському кредиту	373	733	1500
5	Нарахований дохід від дивідендів	373	731	2500
6	Отримано вексель по реалізованій продукції	341	361	12000
7	Нараховано штрафні санкції по договору з покупцем	374	715	100
8	Перераховано поворотну фінансову допомогу (позику)	183	311	100000
9	Видано кошти підзвітній особі	372	301	1500
10	Нараховано лікарняні і заборгованість Пенсійного фонду	378	663	1800
Погашення дебіторської заборгованості				
1	Отримання оплати за відвантажену продукцію, товари, роботи, послуги	311	361	12000
2	Отримання оплати від інших дебіторів	311	377	3000
3	Повернення назад поворотної фінансової допомоги (позики)	311	183	100000
Відступлення права вимоги по дебіторській заборгованості*				
1	Відступлення права вимоги на кредитора	377	361	120000
2	Отримання платежу від кредитора	311	377	120000

* це може бути операція з купівлі-продажу дебіторської заборгованості, передачі її третій стороні (кредитору)

Додаток А3.

Показник		Формалізований запис	Значення
Абсолютний приріст (ΔA)	ланцюговий	$\Delta A = X_i - X_{i-1}$	X_i – абсолютне значення звітної періоду X_{i-1} – абсолютне значення базового періоду
	базисний		
Темп росту (T_p)	ланцюговий	$T_p = \frac{X_i}{X_{i-1}}$	
	базисний	$T_p \% = \frac{X_i}{X_{i-1}} 100\%$	
Темп приросту ($T_{пр}$)	ланцюговий	$T_{пр} = \frac{(X_i - X_{i-1})}{X_{i-1}}$ або $T_{пр} = T_p - 1$	
	базисний	$T_{пр} \% = \frac{(X_i - X_{i-1})}{X_{i-1}} 100\%$ або $T_{пр} = T_p \% - 100\%$	
Абсолютне значення 1% приросту ($A\%$)	ланцюговий	$A\% = \frac{X_{i-1}}{T_{пр} \%} = \frac{\Delta A}{\frac{\Delta A}{X_{i-1}} 100} = \frac{X_{i-1}}{100}$	
Середній приріст ($\overline{\Delta A}$)	ланцюговий	$\overline{\Delta A} = \frac{\sum \Delta A_{лан}}{t} = \frac{\Delta A_{баз}}{t}$	t – кількість ланцюгових приростів
	базисний		
Середній темп росту ($\overline{T_p}$)	ланцюговий	$\overline{T_p} = \sqrt[t]{T_{p1} \times T_{p1} \dots T_{pt}}$ або $\overline{T_p} = \sqrt[t]{\frac{X_i}{X_{i-1}}}$	
Середній темп приросту ($\overline{T_{пр}}$)	ланцюговий	$\overline{T_{пр}} = \overline{T_p} - 1$ або $\overline{T_{пр}} \% = \overline{T_p} \% - 100\%$	

